

ТВОРЧИЙ ЦЕНТР «КАУНТЕРПАРТ»
ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ПРОЕКТ «ПОКРАЩЕННЯ ДОСТУПУ СІЛЬСЬКОГО
НАСЕЛЕННЯ ДО ПРАВОСУДДЯ»

**Правове регулювання
доступу громадян
до механізмів вирішення
публічно-правових
та цивільно-правових спорів**

Звіт за результатами дослідження

ІКЦ „Леста“

Київ 2006

ББК 67.9(4УКР)71
П79

Видання здійснено за підтримки Європейського Союзу в межах проекту «Покращення доступу сільського населення до правосуддя», що впроваджується в партнерстві Творчим центром Каунтерпарт та Інститутом громадянського суспільства.

Зміст публікації є предметом відповідальності авторів і не відображає офіційну точку зору ЄС.

П79 Проект „Покращення доступу сільського населення до правосуддя” : **Правове регулювання доступу громадян до механізмів вирішення публіч.-правових спорів : Звіт за результатами дослідж.** / Творч. центр „Каунтерпарт”, Ін-т громадян. сусп-ва; Упоряд.: О.Врублевський, А.Ткачук. – К.: [ІКЦ „Леста”], 2006. – 68 с.: іл.

ISBN 966-7672-46-8

Публікація містить результати аналізу вітчизняного законодавства, що регулює доступ громадян до механізмів вирішення публічно-правових та цивільно-правових спорів у судовому та позасудовому порядку. Особливу увагу приділено третейському судочинству, що почало активно розвиватися в Україні від недавнього часу. Розрахована на широке коло читачів, у тому числі, правників та громадських активістів.

ББК 67.9(4УКР)71+67.9(4УКР)310

© Творчий центр „Каунтерпарт”

ISBN 966-7672-46-8 © Інститут громадянського суспільства

© ІКЦ „Леста”

ЗМІСТ

СЛОВО ДО ЧИТАЧА	4
ВСТУП	5
1. ПОНЯТТЯ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	7
2. СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ	10
2.1. Система судів загальної юрисдикції	10
2.2. Місцеві суди	12
2.3. Апеляційні суди	13
2.4. Касаційний суд України	15
2.5. Спеціалізовані суди України	15
2.6. Верховний Суд України	20
3. УТВОРЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ	24
3.1. Суб'єкти та порядок утворення третейських судів	26
3.2. Порядок утворення третейського суду для вирішення конкретного спору	30
3.3. Державна реєстрація постійно діючого третейського суду ..	31
4. ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДОЧИНСТВА	36
1. Участь третіх осіб у третейському розгляді. Оскарження третіми особами рішень третейських судів	37
5. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УТВОРЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ	40
ДОДАТКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ОПИС ПРОЕКТУ	65

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Ви тримаєте в руках звіт за результатами дослідження «Правове регулювання доступу громадян до механізмів вирішення публічно-правових та цивільно-правових спорів», що проведено в межах проекту «Покращення доступу сільського населення до правосуддя».

Мета дослідження – оцінити сучасний стан українського законодавства, що регулює доступ громадян до правових механізмів вирішення публічно-правових та цивільно-правових спорів.

Цей звіт має започаткувати широку дискусію серед фахівців та зацікавленої громадськості щодо вдосконалення вітчизняного законодавства задля створення належних правових умов, які б полегшували доступ громадян до системи судового та позасудового вирішення суперечок та конфліктів.

Дослідники звернули свою увагу, в першу чергу, на проблематику доступності чинної судової системи України та третейського судочинства, для сільського населення.

Результати дослідження планується обговорити в ході серії круглих столів у різних регіонах України.

Команда проекту закликає усіх небайдужих направляти свої зауваження, коментарі та пропозиції щодо змін у чинному законодавстві. Усі цінні ідеї будуть уважно вивчені, проаналізовані та включені до проекту закону про внесення змін до законодавства, що планується розробити в межах нашого проекту.

Пропозиції надсилайте на адресу:

проспект Бажана 30, кв. 8

02140 Київ, Україна

тел.: (38 044) 574 6411

факс: (38 044) 574 6413

e-mail: kupriy@ccc.kiev.ua

ВСТУП

Важливими передумовами становлення в Україні демократичної, соціальної, правової держави є забезпечення ефективного механізму захисту прав людини і громадянина та юридичних осіб, забезпечення реалізації права на правосуддя, утвердження принципів соціально орієнтованої ринкової економіки, кардинальні зміни у механізмі гарантування законності та справедливості як принципів права. Суспільству потрібен механізм, здатний забезпечувати законність і повагу до суб'єктивних прав, гарантувати правову захищеність як фізичних, так і юридичних осіб.

В сучасному цивілізованому суспільстві кожній особі гарантується судовий захист порушених її прав та свобод, а також законних інтересів. На практиці, навіть демократичні держави відчують труднощі при вирішенні цього завдання, оскільки розгляд справ у державних судах може тривати роками. Зрозуміло, що такий стан речей є абсолютно неприйнятним як для громадян, так і для господарюючих суб'єктів в силу значних фінансових та часових затрат.

В практиці звернень українських громадян до Європейського суду з прав людини є багато звернень щодо неймовірно довгих термінів розгляду справ у судах, особливо на стадії касаційного оскарження. У Верховному суді України постійно на розгляді близько 20 тисяч справ, тому чекати своєї черги багатьом громадянам доводиться роками.

Проблемами нинішньої судової системи України та судочинства є також корпоративність суддівського корпусу, заангажованість частини суддів на певних політиків, органи влади чи бізнес-групи. Скасування місцевими судами актів Президента України, вирішення долі місцевих виборів за відверто надуманими аргументами, чи продовження термінів перебування під вартою осіб, щодо яких слідство не може віднайти ніяких доказів вини, мають назавжди залишитись фактами для істориків.

Все це не сприяє довірі людей до судів та суддів. Але без розвинутої системи судочинства не можливий розвиток демократії та громадянського суспільства в нашій державі. Слід зазначити, що відповідно до Указу Президента України від 20.03.2006 р. №242/2006, яким було затверджено План заходів на 2006 рік щодо вдосконалення судового устрою й забезпечення справедливого судочинства в Україні відповідно до європейських стандартів, Національною комісією зі зміцнення демократії й утвердження верховенства права розроблено «Концепцію вдосконалення судового устрою для забезпечення справедливого судочинства в Україні відповідно до європейських стандартів». Сподіваємось, що Концепція стане тим основним документом, згідно з яким створюватимуться якісно нові умови для належного забезпечення діяльності судової влади в Україні та доступності судових процедур для громадян.

Процес становлення громадянського суспільства в Україні не варто уособлювати лише з реформуванням державних судових інституцій, оскільки не лише досвід пострадянських, але і західних країн доводить, що зазвичай державні суди не завжди можуть своєчасно вирішити ту величезну кількість справ, що знаходяться в їх провадженні. Саме тому пошуки механізмів альтернативного вирішення спорів, серед яких чільне місце посідає третейське судочинство, засвідчили про високу ефективність недержавної форми вирішення спорів.

Третейський розгляд спорів став тим інститутом громадянського суспільства, який здатний ефективно конкурувати з державною монополією на здійснення правосуддя у цивільних та господарських спорах. Підтвердженням цього є постійне збільшення кількості спорів, що вирішуються третейськими судами в Україні. Наприклад, лише в США близько 80% всіх приватних спорів у підприємницькій сфері розглядаються за допомогою недержавних арбітрів або посередників.

На сьогодні, демократичне суспільство готове та здатне вирішувати конфлікти, минаючи державні суди, шляхом використання примирчих процедур та третейського розгляду. За їх допомогою спори вирішуються набагато швидше, потребують менших фінансових витрат. Крім того, третейські суди та інші процедури альтернативного вирішення спорів здатні серйозно розвантажити державну судову систему. Поруч з цим, найбільшою перевагою і, водночас, специфікою діяльності третейського суду взагалі є особливі умови формування і розгляду справи, за яких забезпечується сприяння справедливим діловим відносинам між сторонами, впевненість сторін в об'єктивності і незацікавленості суддів, які вирішують спір.

Сьогодні Україна отримала необхідні правові підстави для відновлення та розвитку третейського судочинства, черга за поінформованістю громадян та психологічною їх готовністю не лише доручити розгляд справи безстороннім авторитетним людям – третейським суддям та наперед погодитися з їх рішенням, але й долучитись до процесу утворення третейських судів.

Це видання має на меті дати необхідний мінімум інформації про судову систему України, сучасний стан третейського судочинства, як недержавного механізму вирішення спорів та привернути увагу громадськості до низки проблем чинного законодавства, які перешкоджають доступу громадян до судових процедур, а також залучити усіх небайдужих до процесу вироблення командою проекту пропозицій, спрямованих на покращення доступу громадян до правосуддя.

1. ПОНЯТТЯ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Судова система України являє собою складову правової системи держави, що визначає порядок організації і діяльності органів судової влади та засади здійснення правосуддя. У судовій системі виділяються два основних компонента – судоустрій і судочинство. Основи судоустрою передбачають структурування судової системи на окремі ланки.

Конституція України (ст. 125) повністю не визначає судову систему України, а встановлює лише базові положення для подальшого розвитку системи судів України і законодавства з питань організації та діяльності судів загальної юрисдикції. Відсутність повного переліку системи судів в Конституції України призвела до того, що сьогодні в Україні діє система господарських судів, очолювана Вищим господарським судом України, який безпосередньо в Основному Законі не названий і є лише одним із видів спеціалізованих судів. Про відсутність чіткого, повного і послідовного визначення системи судів Конституцією України, яка закріпила лише принципи побудови судової системи, а не власне судову систему, а тим більш не закріпила перелік рівнів (ланок) судових інстанцій судової системи, наголошується й у низці наукових джерел.

Коментуючи зміст ст. 125 Конституції України, можна додати й відсутність у ній згадки про військові суди (суди гарнізонів, регіонів та Військово-Морських Сил), що ставить під сумнів збереження військових судів у національній судовій системі, оскільки їх виокремлення відбулося не за принципом спеціалізації чи територіальності. Відсутній у ст. 125 Конституції України і суд присяжних, про який йдеться у частині другій ст. 129 Конституції України, хоча точного визначення суду присяжних Конституція України не дає. Це ж стосується і Конституційного Суду України, якому присвячено Розділ XII.

Вдалим прикладом визначення структури (ланок) судів може слугувати частина друга статті 79 Конституції Киргизької Республіки, згідно з якою «судами Киргизької Республіки є Конституційний Суд, Верховний Суд, Вищий Арбітражний Суд і місцеві суди (суди областей, міста Бішкека, районів, міст, арбітражні суди областей і міста Бішкека, військові суди)». Системі загальних та арбітражних судів Киргизстану, здійснення нагляду за судовою діяльністю відповідно Верховним Судом та Вищим Арбітражним Судом Киргизької Республіки визначають також статті 83 та 84 Конституції.

Судову систему складає сукупність судів даної держави, які взаємодіють між собою та об'єднані загальними цілями, завданнями і функціями.

Відповідно до пункту 14 частини першої ст. 92 Конституції України законами України визначаються, зокрема, судоустрій та судочинство, що й реалізовано прийняттям Закону України «Про судоустрій України». Під судоустроєм слід розуміти систему судових установ та сукупність норм, що встановлюють завдання, принципи організації діяльності, структуру і компетенцію судів. Юридична енциклопедія визначає судоустрій (англ. *Judicial system*) як систему судових установ держави, їх структуру і склад.

Положення частин другої, третьої, четвертої та п'ятої, як і першої ст. 125 Конституції України, є засадничими і означають принципи організації системи судів загальної юрисдикції: єдність, внутрішньосистемну і територіальну розгалуженість, певну автономність спеціалізованих судів, очолюваних вищими судами, моноцентризм судової системи через проголошення Верховного Суду України найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції на відміну від Російської Федерації, де судова влада у сфері цивільних, кримінальних, адміністративних справ очолюється Верховним Судом, а щодо вирішення економічних спорів – Вищим Арбітражним Судом Російської Федерації.

Закріплене у пункті 8 частини третьої ст. 129 Конституції України забезпечення касаційного оскарження рішень суду як однієї з основних засад судочинства не знайшло чіткого вирішення в інших статтях Конституції України: куди, до якого суду України, як суду касаційної інстанції, має звертатися з касаційною скаргою учасник процесу, оскаржуючи рішення місцевого, апеляційного суду чи вирок суду присяжних.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України» (справа про Касаційний суд України) № 20-рп від 11.12.2003 р. фіксує, на думку В. Скоморохи, відсутність закріплення у ст. 125 Конституції України не лише судових ланок, але й судових інстанцій, якими є суди, що розглядають справи відповідно до стадій їх розгляду та меж їх повноважень.

Неповноту у визначенні судової системи у ст. 125 Конституції України відтворено у ст. 131 Конституції України, яка має свій предмет регулювання – повноваження Вищої ради юстиції. Конституційні повноваження Вищої ради юстиції конкретизуються положеннями Закону України «Про Вищу раду юстиції». Тому вона не може свідчити про вичерпний перелік судів у зазначеній статті. Адже ст. 131 Конституції України не згадує не лише суддів касаційних судів, але й Конституційного Суду України.

Висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 у справі про Римський Статут, на який посилається Рішення, мав на увазі не самодостатність системи судів України, а непередбачення розділом VIII «Правосуддя» Конституції України можливості такого доповнення судової системи України юрисдикцією Міжнародного кримінального суду, який за Статутом «доповнює національні органи кримінальної юстиції» без внесення відповідних змін до Конституції України.

Підтвердженням цього є визнання Конституційним Судом України неузгодження абзацу десятого преамбули та статті 1 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду «з положеннями частин першої, третьої ст. 124 Конституції України».

Співставляючи статут суду з положеннями ст. 125 Конституції України щодо можливості віднесення Міжнародного кримінального суду до надзвичайних і особливих судів, створення яких не допускається відповідно до частини п'ятої статті 125 Конституції, Конституційний Суд дійшов висновку, що «вважати абзац десятий преамбули та статтю 1 Статуту такими, що суперечать ст. 125 Конституції України, немає підстав».

Проведений системний аналіз Розділу VIII «Правосуддя» Конституції України свідчить, що Основний Закон не визначив чітко та однозначно всієї судової системи, а закріпив лише принципи побудови та деякі її структурні ланки. Поруч з цим, Конституція України, запропонувавши спеціалізацію судів, також не назвала її конкретні види, та одночасно включила господарські суди в систему загальних судів, підпорядкувавши їх Верховному Суду України. Тому, доки Конституція України чітко не визначатиме судову систему, ми будемо свідками ще неодноразового створення різних організаційних структур судової системи та органів, які забезпечуватимуть її діяльність. А поки що, судова система України існує у тому вигляді, який закріплено в Законі України «Про судоустрій України», аналіз якого та інших дотичних нормативно-правових актів в контексті доступності правосуддя мешканцям сільських населених пунктів, буде подано у наступному розділі.

2. СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

2.1. Система судів загальної юрисдикції

Відповідно до ч. 3 ст. 124 Конституції України судочинство в Україні здійснюється судами загальної юрисдикції. Суди загальної юрисдикції утворюють єдину систему судів, покликану забезпечити доступність правосуддя для кожного громадянина в порядку, встановленому Конституцією і законами України (див. рис. 2 у додатку 1).

Єдність системи судів загальної юрисдикції забезпечується:

1) єдиними засадами організації та діяльності судів, що визначені Конституцією України, Законом України «Про судоустрій України», Кримінально-процесуальним і Цивільним процесуальним, а також Господарським процесуальним кодексами України та Кодексом адміністративного судочинства. Ці принципи є обов'язковими для всіх видів судів, поєднаних у систему судів загальної юрисдикції;

2) єдиним статусом суддів для всіх видів судів, установленим Конституцією України і Законом України «Про статус суддів»;

3) обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом: правила судочинства впливають із конституційних установлень і докладно регламентуються законами і процесуальними кодексами України;

4) забезпеченням Верховним Судом України однакового застосування законів судами загальної юрисдикції. Вказівки Верховного Суду України про застосування чинного законодавства однаково обов'язкові для всіх видів судів загальної юрисдикції;

5) обов'язковістю виконання на території України судових рішень усіх видів судів загальної юрисдикції, що вступили в законну силу і однаково обов'язкові для виконання особами, яких він стосується в будь-якому ступені;

6) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів. Закон України «Про судоустрій України» установив, що надалі ця функція покладається на Державну судову адміністрацію. З 2002 р. формування судів загальної юрисдикції всіх рівнів і спеціалізацій відбувається виключно відповідно до цього Закону;

7) фінансуванням судів винятково з Державного бюджету України;

8) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування. Регулювання питань внутрішньої діяльності судів забезпечується як Конституцією України, законами України «Про судоустрій України», «Про органи суддівського самоврядування», «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України», так і власним регламентом.

Відповідно до ч. 1 ст. 125 Конституції України система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Принцип територіальності означає побудову судової системи згідно із адміністративно-територіальним поділом України, закріпленим у ст. 133 Конституції України. Іншими словами, починаючи з району, в кожній адміністративно-територіальній одиниці країни: районі, місті (крім міст районного підпорядкування), районі в місті, кількох районах чи у районі та місті створюються місцеві суди, яким підвідомчі всі справи, що виникають у межах цієї території. У назві місцевого суду використовується назва населеного пункту, в якому він знаходиться.

У невеликих містах, які мають статус міста обласного значення, можуть діяти так звані міськрайонні суди, територією юрисдикції яких є місто (районний центр, який відповідно до системи адміністративно-територіального устрою не входить до складу однойменного району) та район.

Принцип спеціалізації означає, що конкретний суд, як елемент судової системи, наділений повноваженнями розглядати і вирішувати судові справи, що впливають з певного виду правовідносин.

Спеціалізація, як принцип організації роботи певної судової установи означає, що в ній визначаються конкретні судді, які спеціалізуються на розгляді судових справ, що також впливають з певного виду правовідносин (так звана внутрішня спеціалізація).

Слід зазначити, що ці обидва принципи націлені на реалізацію вимог міжнародних актів щодо забезпечення доступності правосуддя та розгляд справи компетентним, незалежним і неупередженим судом. Проте, націленість принципів – це одна справа, а реальне їх втілення, як свідчать реалії – зовсім інша.

Систему судів загальної юрисдикції в Україні утворюють:

- 1) місцеві суди;
- 2) апеляційні суди;
- 3) Апеляційний суд України;
- 4) Касаційний суд України (визнаний неконституційним, на підставі Рішення Конституційного Суду N 20-рп/2003);
- 5) вищі спеціалізовані суди;
- 6) Верховний Суд України (є вищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі спеціалізовані суди (див. рис. 2 у додатку 1).

Суди загальної юрисдикції утворюються і ліквідуються Президентом України відповідно до чинного Закону за поданням міністра юстиції України, погодженим з головою Верховного Суду України чи головою відповідного вищого спеціалізованого суду. Місцезнаходження і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності (адміністративно-територіального устрою) і спеціалізації. Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна адміністративно-територіального устрою, передислокація військ чи реорганізація Збройних Сил України,

зміна визначеної законом системи судів, а також інші підстави, передбачені законом.

Кількість суддів у судах визначається Президентом України за поданням голови Державної судової адміністрації України, погодженим з головою Верховного Суду України чи головою відповідного вищого спеціалізованого суду з урахуванням обсягу роботи суду і в межах витрат, затверджених у Державному бюджеті України на утримання судів.

Як ми бачимо, визначальним чинником у визначенні кількості суддів у судах є обсяг його роботи, який в свою чергу, є похідним від кількості розглядуваних судом справ. Такий підхід, за своїм змістом має сприяти не лише швидкому вирішенню розглядуваних судом справ, але й опосередковано, доступності громадян до правосуддя. Однак, через брак відповідних коштів у Державному бюджеті України на утримання судів, значна частина наявних сьогодні в судах справ розглядається надто довго, що своєю чергою, негативно позначається на іміджу сучасної судової системи.

2.2. Місцеві суди

Місцеві загальні суди є судами першої інстанції, які розглядають справи, віднесені процесуальним законом до їх підсудності. Так, суди першої інстанції уповноважені розглядати і вирішувати цивільні, адміністративні та кримінальні справи, а також справи про адміністративні правопорушення. Сторонами у справах, що впливають із цивільних правовідносин, виступають фізичні особи (громадяни) між собою, юридичні особи з позовами до фізичних осіб і фізичні особи з позовами до юридичних осіб.

Місцевий суд складається із суддів місцевого суду, голови і заступника голови суду. У місцевому суді, де чисельність суддів перевищує п'ятнадцять, може бути призначено більше ніж одного заступника голови суду. Місцевий суд складається не менше ніж із трьох суддів.

Місцевими загальними судами є районні, районні в містах, міські та міськрайонні суди, а також військові суди гарнізонів (див. рис. № 3 у додатку 1). Варто звернути увагу на ту обставину, що принцип дислокації (територіального розміщення) загальних місцевих судів майже повністю збігається із розміщенням судів дореформених, тобто народних судів.

Місцевими господарськими судами є господарські суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя. В основі територіального розміщення місцевих господарських судів лежить дещо інший принцип. Так, вони створені та існують в кожному обласному центрі України, в столиці Криму Сімферополі, а також у містах Києві і Севастополі. Останнім часом з'явився прецедент – згідно з указом Президента створюються господарські місцеві суди в містах Маріуполі і Краматорську Донецької області. Скоріш за все, це є закономірним явищем, оскільки в цих великих містах сконцентровано дуже багато суб'єктів підприємницької діяльності, які вимушені вирішувати в цих судах велику кількість господарських спорів.

Місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають за господарськими правовідносинами, а також інші справи, віднесені процесуальним законом до їхньої підсудності. Сторонами у справах, що впливають з господарських відносин, виступають юридичні особи та громадяни-підприємці.

Місцевими адміністративними судами є окружні суди, що створюються відповідно до Указу Президента України в округах. Варто пам'ятати, що юрисдикція адміністративних судів не розповсюджується на традиційні адміністративні правопорушення. Місцеві адміністративні суди розглядають адміністративні справи, пов'язані з правовідносинами в сфері державного управління і місцевого самоврядування (справи адміністративної юрисдикції). Справи адміністративної юрисдикції в сфері військового управління розглядаються військовими судами.

Результати проведеного дослідження засвідчили, що переважна більшість районних центрів в Україні не є географічними центрами територій районів, що об'єктивно зумовлює нерівні можливості дістатись сільському мешканцю до відповідного місцевого суду. Відсутність же транспортного сполучення ще більш погіршує, а іноді й унеможлиблює доступ сільського населення до судових процедур. Це означає, що місцеві (районні, міськрайонні) суди для певної частини сільського населення продовжують об'єктивно залишатись недоступними через свою значну віддаленість та/чи відсутність транспортного сполучення між населеними пунктами, де знаходяться суди та де мешкає сільське населення.

Таким чином, існуюча судова система, всупереч положенню ч. 3 ст. 3 Закону України «Про судоустрій України», не забезпечує доступність правосуддя для кожної особи в порядку, встановленому Конституцією України та законами.

2.3. Апеляційні суди

В системі судів загальної юрисдикції в Україні діють загальні та спеціалізовані апеляційні суди. Апеляційними спеціалізованими судами є апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються в апеляційних округах відповідно до указу Президента України.

Апеляційними загальними судами є: апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, військові апеляційні суди регіонів та апеляційний суд Військово-Морських Сил України, а також Апеляційний суд України (див. рис. № 5 у додатку 1). У разі необхідності замість апеляційного суду області можуть утворюватися апеляційні загальні суди, територіальна юрисдикція яких поширюється на декілька районів області. Так, з урахуванням особливостей Донецької області Указом Президента України крім Донецького апеляційного суду в області утворено Маріупольський апеляційний суд.

Апеляційними спеціалізованими судами є апеляційні господарські суди й апеляційні адміністративні суди, що утворюються в апеляційних округах Указом Президента України. Це означає, що кількість апеляційних

судів не обов'язково має співпадати з кількістю областей. До недавня в Україні діяло дев'ять регіональних апеляційних господарських судів.

В апеляційних судах утворюються судові палати. У складі загально-го апеляційного суду утворюються судова палата у цивільних справах та судова палата у кримінальних справах. У складі спеціалізованого апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ за встановленою спеціалізацією в межах відповідної спеціальної судової юрисдикції (див. рис. № 4 у додатку 1).

Апеляція є однією із форм оскарження рішень судів першої інстанції. Основною рисою апеляційного розгляду справи є перегляд вищим судом суті рішення нижчого суду шляхом нової перевірки розглянутих раніше і знову наданих доказів. Апеляційний суд розглядає справи за апеляціями на вироки, ухвали і постанови суду першої інстанції, що не набрали чинності. Рішення суду першої інстанції перевіряється в межах апеляції. Висновки суду першої інстанції щодо фактичних обставин, які не оспорювалися і стосовно яких докази не досліджувалися, апеляційним судом не перевіряються.

Як наголошувалося, інститут апеляційного оскарження для України історично не є *terra incognita*. Судочинство Російської імперії передбачало апеляційну процедуру оскарження, яка забезпечувалася відповідними судовими інстанціями для її реалізації.

Мета апеляційного оскарження при збереженні інституту касації – максимально наблизити правосуддя до виключення судової помилки при розгляді конкретної судової справи, забезпечити однакове застосування всіма судами загальної юрисдикції законодавства України й офіційно визнаних нею міжнародно-правових актів, що є частиною національного законодавства.

Апеляційний порядок оскарження рішень суду передбачає можливість для апеляційних судів вищого рівня не обмежуватися перевіркою законності й обґрунтованості рішень судів першої інстанції за матеріалами судової справи, але і за принципом змагальності сторін у судочинстві досліджувати нові докази і залежно від встановлених обставин, постановляти власне рішення.

Апеляційні суди окрім розгляду справ ведуть та аналізують судову статистику, вивчають і узагальнюють судову практику, надають методичну допомогу у застосуванні законодавства місцевим судам, здійснюють інші повноваження, передбачені законом.

В апеляційному суді створюється президія апеляційного суду. До її складу входять голова суду, його заступники, а також судді. Чисельність президії визначається рішенням загальних зборів суддів цього суду. Судді обираються до складу президії загальними зборами суддів шляхом таємного голосування. Засідання президії апеляційного суду проводиться не менше ніж один раз на місяць. Президія апеляційного суду має повноваження, визначенні ч. 2 ст. 30 Закону України «Про судоустрій України».

2.4. Касаційний суд України

Прикладом нечіткого формулювання конституційних норм щодо судової системи України є історія з утворенням Касаційного суду.

Президентом України 1 жовтня 2002 р. було видано Указ про Апеляційний суд України, Касаційний суд України та Вищий адміністративний суд України, на підставі якого всі ці суди були утворені.

У справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України» рішенням Конституційного Суду України № 1-38/2003 від 11 грудня 2003р. положення указу про створення касаційного суду визнано неконституційним. Ухвалюючи таке рішення, Конституційний Суд України дійшов висновку, що утворення в системі судів загальної юрисдикції Касаційного суду України суперечить статтям 125, 131 Конституції України.

Згідно з рішенням Конституційного Суду України згаданий вище Указ втратив чинність у частині, що стосується Касаційного суду України, на підставі Указу Президента № 7/2004 від 05 січня 2004 р. Таким чином Касаційний суд України було скасовано, оскільки положення Закону України «Про судоустрій України» є неконституційними щодо: 1) утворення в системі судів загальної юрисдикції Касаційного суду України (пункт 3 частини другої статті 18); 2) складу Касаційного суду України, його повноважень, повноважень суддів, статусу голови, заступників голови та президії Касаційного суду України (статті 32, 33, 34, 35, 36, 37); 3) строку утворення і початку здійснення Касаційним судом України повноважень щодо розгляду справ (підпункт 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення»).

Добре це чи погано для системи українського судочинства досі обговорюється в юридичних колах, але факт наймовірно великої кількості справ, що знаходяться на розгляді у Верховному Суді України спонукає юридичну громадськість до нових ініціатив у реформуванні судочинства, аби зробити терміни оскаржень судових рішень коротшими без втрати об'єктивності та законності.

2.5. Спеціалізовані суди України

Міжнародний досвід свідчить про значну розмаїтість і вузьку специфіку спеціалізованих судів залежно від важливості тієї чи іншої групи питань для держави в конкретний період.

У Великобританії, наприклад, на правах спеціалізованих судів існують промислові трибунали, що вирішують, зокрема, і трудові спори. Тут також функціонує суд для розгляду скарг щодо обмеження підприємництва.

Австралія як член співдружності Великобританії використовує ідею промислових трибуналів, тут також існують суди у справах неповноліт-

ніх, сімейні суди, а також суди з аварій суден і трибунал адміністративних оскаржень. В австралійському штаті Вікторія існує спеціалізований трибунал, який розглядає суперечки місцевої влади з архітектурними установами з приводу будівництва будинків.

У США до спеціалізованих судів належать суди із податків, із земельних справ, зі спорів про спадщину, з претензій до влади штатів, у справах неповнолітніх. Існує також окремий суд у справах про банкрутство. В деяких державах, зокрема в тих таки США, суди загальної юрисдикції нерідко виступають у ролі органів конституційного контролю, визнаючи окремі акти державної влади неконституційними.

Франція вважає за необхідне мати суди цивільного судочинства, суди із торгових спорів і фінансів, а також суди із соціальних питань (зокрема, із питань соціального страхування).

З особливою прискіпливістю структуровано спеціалізовані суди Німеччини. Тут існує мабуть найрозгалуженіша мережа судових установ з вузькою специфікою спорів. Верховна судова влада в Німеччині базується в Карлсруе. Судова система має суди у справах неповнолітніх; суди у трудових справах; суди із соціальних спорів. Функціонують також системи фінансових, адміністративних, дисциплінарних і патентних судів.

За всієї розмаїтості підходів у різних державах прослідковується єдність поглядів на важливість сімейних судів і судів у справах неповнолітніх. Не є винятком з цього питання й Україна. Вітчизняними правниками продовжують висловлюватися побажання щодо розширення різновиду спеціалізованих судів, зокрема, у справах про злочини неповнолітніх (наразі проводиться експеримент у Харківській області щодо утворення судів даної спеціалізації), земельних судів тощо.

Як вже зазначалось вище, система судів загальної юрисдикції України будується на засадах територіальності та спеціалізації. Так ось, першими кроками судової реформи у розбудові спеціалізованих судів після прийняття Закону України «Про судоустрій України» стало утворення господарських і адміністративних судів. Базою для господарських судів слугували колишні арбітражні суди, що мають досить високу організаційну структуру і багаторічний досвід роботи з розгляду тієї категорії справ, яку віднесено до юрисдикції господарського суду, зокрема, господарських спорів між юридичними особами.

Крім цього, закон передбачає створення ще одного виду спеціалізованих судів – адміністративних, призначених для розгляду претензій громадян до діяльності та бездіяльності державних органів, а також органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України (див. рис. 6 у додатку 1), а також інші відповідні вищі спеціалізовані суди, утворені Президентом України, що складаються із суддів, обраних на посаду безстроково, голови суду і його заступників.

У вищому спеціалізованому суді можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ у межах відповідної спеціальної судової юрисдикції. Склад судових палат вищого спеціалізованого суду формується за поданням голови суду.

З появою такої нової для нашої країни категорії, як приватна власність, з переходом до ринкової економіки з широко розвиненим сектором приватного підприємництва, з легалізацією банкрутства та впровадженням приватизаційних процедур юрисдикція господарських судів набула такого поширення, що вони перетворилися на один з найважливіших чинників економічного та господарського розвитку держави.

На час завершення підготовки цього звіту господарські суди було сформовано на всій території України. Характер спорів та питань, що превалюють у господарстві регіону, де діє конкретний господарський суд, значною мірою визначає профіль судових колегій з таким розрахунком, щоб вони були готові до вирішення саме цих питань та спорів. Загальними для всіх судів сьогодні є питання банкрутства, приватизації, виконання господарських угод тощо. Так, в одному з найбільших господарських судів України – Донецькому діють три колегії: 1) із спорів, що виникають з податкових та неподаткових платежів до бюджету; 2) із питань банкрутства; 3) з питань власності. Крім того, діють два відділи, які спеціалізуються на розгляді питань, пов'язаних з укладанням, виконанням та розірванням господарських договорів; відділ із спорів, що впливають з питань надання договірних послуг та виробництва, поставки товарів.

На відміну від господарських судів, адміністративні суди мають особливу специфіку. Так, об'єктом їх уваги виступають спори, пов'язані з порушенням прав громадян і їх відновленням у судовому порядку. Стороною в цих спорах є органи та посадові особи публічної влади (державної влади та органів місцевого самоврядування), які в той чи інший спосіб порушили права людини чи громадянина.

Утворення цієї категорії судів дещо затрималось. Лише наприкінці 2004 року, як кажуть, крига скресла. Відповідно до пункту 23 ст. 106, ст. 125 Конституції України, частин першої-четвертої ст. 20, частини другої ст. 21, частини третьої ст. 25 Закону України «Про судоустрій України» 16 листопада 2004 р. Президент України видав Указ «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу». Згідно з цим Указом належало утворити місцеві та апеляційні адміністративні суди, які мали почати діяти з 1 січня 2005 р. Так, згідно з Указом утворювалися місцеві окружні адміністративні суди в Автономній Республіці Крим, обласних центрах, містах Києві та Севастополі та апеляційні адміністративні суди: Дніпропетровський; Донецький; Київський; Львівський; Одеський; Севастопольський; Харківський.

Додатками №1 і №2 до Указу відповідно визначено, що повноваження місцевих адміністративних судів України поширюються на території, в центрі яких утворені ці суди та території, на які поширюються

повноваження апеляційних адміністративних судів України, зокрема: повноваження Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду поширюються на Дніпропетровську, Запорізьку та Кіровоградську області; Донецького – на Донецьку, Луганську області; Київського – на Вінницьку, Житомирську, Київську, Черкаську, Чернігівську області та місто Київ; Львівського – на Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Хмельницьку, Чернівецьку області; Одеського – на Миколаївську, Одеську, Херсонську області; Севастопольського – на Автономну Республіку Крим, місто Севастополь; Харківського – на Полтавську, Сумську, Харківську області.

Додатком № 3 до Указу затверджено мережу та кількісний склад суддів адміністративних судів України.

Слід зазначити, що лише з 1 вересня 2005 року в нашій країні почала діяти система адміністративних судів, однак, система таких судів поки що діє на папері, оскільки необхідних умов матеріально-технічного та кадрового характеру на момент набрання чинності Кодексом адміністративного судочинства створено не було. Це призвело до того, що деякі категорії справ, які за новим процесуальним законодавством відносяться до адміністративної юрисдикції, ще доводиться розглядати господарським судам, а їх перегляд у касаційному порядку здійснює Вищий адміністративний суд. Виникла некоректна з юридичної та практичної точки зору ситуація: багато справ, які розглядались у першій та апеляційній інстанції за правилами Господарського процесуального кодексу України, у касаційній інстанції підлягають перегляду у порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства.

У зв'язку з наявністю численних проблемних питань щодо визначення категорій спорів, юрисдикцію яких змінено, у Вищому господарському суді було створено робочу групу з підготовки пропозицій щодо розмежування підвідомчості спорів, до діяльності якої залучались голови апеляційних господарських судів та науковці-правники, проведено консультації з представниками Верховного та Вищого адміністративного судів. Наслідком такої співпраці стала передача до Вищого адміністративного суду Вищим господарським судом для здійснення касаційного перегляду рішень місцевих та апеляційних господарських судів понад 4 тисяч справ.

Повноваження адміністративних судів щодо розгляду справ адміністративної юрисдикції, порядок звернення до адміністративних судів і порядок здійснення адміністративного судочинства визначаються Кодексом адміністративного судочинства (далі – КАСУ) від 06.07.2005 року (з останніми змінами, внесеними Законом від 16.03.2006 року № 3550-IV).

Згідно з КАСУ завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод і інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та

службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства. В адміністративних судах можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли відносно таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами встановлено інший порядок службового провадження.

КАСУ визначив, що правосуддя в адміністративних справах здійснюється адміністративними судами. Передбачається також обов'язок застосовувати принципи верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини.

Стаття 17 Кодексу, зокрема, відносить до компетенції адміністративних судів спори фізичних чи юридичних осіб з суб'єктом владних повноважень відносно оскарження його рішення, дій чи бездіяльності; спори з приводу прийняття громадян на публічну службу та звільнення з неї, а також спори відносно правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму. Передбачається, що компетенція адміністративних судів не поширюватиметься на публічно-правові справи, віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України, справи, які слід вирішувати у порядку кримінального судочинства, справи про застосування адміністративних стягнень, а також щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції. Підсудність адміністративних судів (визначена законом сукупність повноважень судів щодо розгляду справ, віднесених до їх компетенції) визначається статтями 18-21 КАСУ.

Цікавою є практика впровадження адміністративних судів в державах Центральної та Східної Європи. Наприклад, в Латвії при формуванні складу суддів адміністративного суду, яке відбувалось через відкритий, публічний конкурс, серед суддів практично немає таких, які перейшли з інших судів. Головною причиною тут є те, що на думку авторів судової реформи в Латвії, судді, які довгий час працювали в судах, де діє принцип змагальності, не зможуть об'єктивно працювати в адміністративних судах, де суддя має оцінювати докази публічної сторони щодо правильності її дій не тільки з точки зору дотримання нею букви закону, але й його духу і головне принципу достатності обмеження.

Наприклад, коли йде ремонт вулиці, що створює незручності користувачам суддя має оцінювати не тільки законність перекриття вулиці для руху транспорту чи пішоходів, але й необхідність повного перекриття, коли можливе перекриття часткове.

В Україні поки що немає достатньої практики застосування Кодексу адміністративного судочинства, але перші справи громадян проти органів та посадових осіб публічної влади показали як переваги нового виду судочинства, так і проблеми застосування норм права новоствореними судами. Проте, на відміну від Латвії, в Україні фактично не відбулось формування місцевих адміністративних судів. Просто частина

суддів місцевих судів загальної юрисдикції стала виконувати повноваження щодо розгляду та вирішення адміністративних справ.

Підводячи підсумок за результатами проведеного аналізу нормативно-правових актів з питань організації та діяльності спеціалізованих судів в Україні, їх мережі, варто зауважити наступне:

- чинна мережа місцевих спеціалізованих судів не забезпечує рівного доступу громадян до господарського та адміністративного судочинства;
- нині існуючі місцеві спеціалізовані суди є доступними лише для мешканців обласних центрів та прилеглих до них населених пунктів;
- недоліки мережі спеціалізованих судів мають бути нівельовані шляхом створення раціональної судової системи в новому законі про судоустрій.

2.6. Верховний Суд України

Вищим судовим органом України в системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Він здійснює правосуддя і забезпечує однакове застосування законодавства всіма судами загальної юрисдикції.

Відповідно до чинного законодавства Верховний Суд України здійснює низку повноважень, зокрема:

1) переглядає справи у зв'язку з винятковими обставинами у порядку, встановленому процесуальним законом; переглядає справи у касаційному порядку у випадках, встановлених законом; у випадках, передбачених законом, розглядає інші справи, пов'язані з виключними обставинами;

2) дає судам роз'яснення з питань застосування законодавства на основі узагальнення судової практики та аналізу судової статистики; у разі необхідності визнає нечинними роз'яснення Пленуму вищого спеціалізованого суду, зазначені в пункті 1 частини другої статті 44 Закону України «Про судоустрій України»;

3) дає висновок щодо наявності чи відсутності в діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; надає за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

4) звертається до Конституційного Суду України у випадках виникнення у судів загальної юрисдикції при здійсненні ними правосуддя сумнівів щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів;

5) веде та аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, знайомиться в судах з практикою застосування законодавства;

6) у межах своїх повноважень вирішує питання, що впливають з міжнародних договорів України; представляє суди загальної юрисдикції у відносинах з судами інших держав;

7) здійснює інші повноваження, передбачені законом.

У складі Верховного Суду України діють:

- 1) Судова палата цивільних справ;
- 2) Судова палата кримінальних справ;
- 3) Судова палата господарських справ;
- 4) Судова палата адміністративних справ;
- 5) Військова судова колегія (див. рис. 7 додатку 1).

До складу судових палат, що здійснюють розгляд справ із питань юрисдикції спеціалізованих судів, призначаються судді, що мають стаж суддівської діяльності у відповідному вищому суді не менш трьох років чи відповідному апеляційному спеціалізованому суді – не менше п'яти років. Військову судову колегію очолює голова колегії, який за посадою прирівнюється до заступника голови Судової палати.

Президія Верховного Суду України діє в складі голови ВС України, його заступників, голів Судових палат, секретаря Пленуму ВС України і суддів ВС України, чисельність яких визначається Пленумом ВС України.

Для рішення внутрішніх організаційних питань діяльності Верховного Суду України діє Президія ВС України в складі і порядку, визначених законом.

Голова Верховного Суду України з питань, що належать до його повноважень видає накази і розпорядження. За своєю посадою він входить до складу Вищої ради юстиції.

Голова Верховного Суду України має першого заступника і заступників. У разі відсутності голови його обов'язки виконує перший заступник, а під час відсутності останнього – заступник голови ВС України відповідно до розподілу обов'язків, Голова Верховного Суду України обирається Пленумом ВС України терміном на п'ять років шляхом таємного голосування. Він вважається обраним, якщо за нього подано більшість голосів від загального складу Пленуму.

Судова палата ВС України утворюється за рішенням Пленуму ВС України за поданням голови Верховного Суду України. Судову палату ВС України очолює голова Судової палати.

Військову судову колегію очолює голова колегії, який за посадою прирівнюється до заступника голови Судової палати.

Засідання Президії ВС України проводяться не менше, ніж раз на два місяці. Засідання Президії є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин його складу. Постанови Президії приймають-

ся відкритим чи таємним голосуванням, більшістю голосів членів Президії, що є присутніми на засіданні, і підписуються головою ВС України.

Для підготовки проектів постанов Пленуму ВС України, вивчення окремих питань, пов'язаних з удосконаленням провадження правосуддя, Президія ВС України може створювати робочі групи з числа суддів і фахівців у відповідних сферах права.

Пленум Верховного Суду України є колегіальним органом, повноваження якого визначаються Конституцією України і Законом. До складу Пленуму ВС України входять усі судді ВС, голови вищих спеціалізованих судів, їх перші заступники, і голова Апеляційного суду України (ч. 1 ст. 55 Закону України «Про судоустрій України»)

Пленум ВС України скликається за необхідності, але не менше ніж раз на три місяці. Пленум ВС уповноважений здійснювати роз'яснення судам загальної юрисдикції з питань застосування законодавства, у т.ч. норм, які визначають процедуру звернення заінтересованих осіб до суду. Наприклад, якщо за результатами узагальнення судової практики Пленум ВС дійшов висновку, що судами неоднаково застосовуються норми процесуального законодавства, що визначають процедуру звернення до суду, то Пленум ВС своїми роз'ясненнями може нівелювати недосконалість деяких норм права, вказавши єдиний порядок їх застосування, усунувши тим самим перешкоди у доступі громадян до правосуддя.

Порядок роботи Пленуму ВС України встановлюється Законом і прийнятим відповідно до нього Регламентом Пленуму ВС України.

При Верховному Суді України діє Науково-консультативна рада, утворена з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для попереднього розгляду проектів постанов Пленуму ВС України в частині роз'яснення законодавства, надання висновків за проектами законодавчих актів і з інших питань діяльності ВС України, підготовка яких вимагає наукового забезпечення.

Порядок організації та діяльності Науково-консультативної ради ВС України визначається положенням, затверджуваним Президією ВС України.

Верховний Суд України має офіційний друкований орган, у якому публікуються матеріали судової практики ВС України й інших судів загальної юрисдикції, матеріали з питань організації діяльності судів загальної юрисдикції й інші матеріали.

Підводячи підсумок проведеного аналізу нормативно-правових актів, що визначають судову систему України, необхідно зазначити:

- на сьогоднішній день внутрішня організація судової системи є заплутаною і ускладненою, про що неодноразово стверджувалось як вітчизняними, так і експертами різних міжнародних інституцій.
- для забезпечення більш ширшої спеціалізації судочинства та реального здійснення правосуддя на засадах всебічності, об'єктивності,

повноти та раціональності термінів судового розгляду справ, існуюча судова система в Україні потребує суттєвого вдосконалення. Ці вади мають бути нівельовані новою редакцією Закону України «Про судоустрій України», шляхом запровадження оптимальної судової системи, з огляду на потреби людей в судовому захисті, а не для зручності самих судів. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України», розроблений Міністерством юстиції на виконання Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 20 січня 2006 року № 39, та Плану заходів на 2006 рік щодо вдосконалення судового устрою та забезпечення справедливого судочинства в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженого Указом Президента України від 20 березня 2006 року № 242, своїм змістом хоча і спрямований на вдосконалення системи судового устрою та поліпшення якості кадрового забезпечення суддівського корпусу, навіть у разі прийняття у запропонованій редакції, не покращить доступність громадян до правосуддя, оскільки види місцевих судів не зазнають ніяких змін;

– «покриття» території України місцевими судами має здійснюватися за стандартами, які враховували б географічні, демографічні та інші особливості територій України. Нині існуючу недоступність районних (міськрайонних) судів могли б компенсувати в недалекому майбутньому, наприклад, міжрайонні суди, які доцільно було б розміщувати не в районних центрах, а в населених пунктах (здебільшого селищах), дістатись до яких рівною мірою є однаково для мешканців декількох районів.

Окрім вищезазначеного, доступ сільського населення до правосуддя може бути покращено завдяки:

– уніфікації процедури подачі в суд документів, які є підставою для початку позовного провадження як в межах цивільного, так і господарського судочинства;

– запровадженню інституту виїзних судових засідань для розгляду і вирішення справ по першій інстанції в сільських населених пунктах, які знаходяться на значній відстані від місцезнаходження районного (міськрайонного) суду;

– покращенню кадрового та матеріально-технічного забезпечення органів місцевого самоврядування для проведення широкої роз'яснювальної роботи серед мешканців сільських населених пунктів з правових питань;

– запровадженню та забезпеченню діяльності в сільських населених пунктах бібліотек з правової просвіти місцевого населення.

3. УТВОРЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Прийняття 11 травня 2004 р. Закону України «Про третейські суди» стало важливою віхою у розвитку правової системи нашої держави і символізує новий етап у створенні дієвих юридичних механізмів реальної охорони та захисту прав громадян і юридичних осіб в Україні. З прийняттям зазначеного Закону, Україна зробила рішучий крок до приєднання до держав із розвинутою системою альтернативних способів розв'язання правових конфліктів і продемонструвала всьому світу своє реальне прагнення до демократизації суспільства та здійснення правової реформи.

Принцип приватноправової автономії особистості, що є наріжним каменем побудови цивільно-правового регулювання у країні, передбачає надання широких прав учасникам правовідносин, у тому числі і права вільного обрання способів захисту своїх прав, що є гарантією реалізації усього кола юридичних можливостей особистості.

Розвиток економічної системи, яка будується на принципово нових засадах свободи волевиявлення та здійснення підприємницької діяльності відповідно до власних інтересів, зумовлює необхідність побудови для такого макроекономічного базису відповідної правової надбудови, яка б адекватно відображала, закріплювала та гарантувала реалізацію прав та свобод вільного обрання сфери та напряму підприємницької діяльності, що передбачає суттєве розширення меж приватного права, розвиток громадянського суспільства, переосмислення нової ролі та місця цивільно-правового регулювання суспільних відносин. Така мотивація, закладена у підґрунтя сучасного соціально-економічного устрою суспільства, детермінує необхідність визнання права на вільний вибір способів, за допомогою яких суб'єкти правовідносин можуть цивілізовано вирішувати правові конфлікти, що виникають у їх взаєминах.

Найбільш вдалим прикладом реалізації права на альтернативні способи захисту, яке базується на приватноправовій автономії особистості та принципах самоорганізації соціальних спільнот, протягом багатьох сторіч є третейський розгляд. Цей важливий елемент саморегулювання соціуму у різноманітних сферах життєдіяльності (передусім у підприємницькій сфері) є невід'ємним атрибутом ефективно функціонуючого механізму правопорядку, свідчить про високий рівень правосвідомості населення у правовій державі, про наявність злагоди у суспільстві і забезпеченість справедливості та демократії. Наявність розгалуженої системи третейського розгляду є одним із індикаторів, що свідчить про ефективне функціонування правової системи у державі та демократичного політико-правового устрою. Адже саме це є одним із дієвих способів забезпечення повноти приватноправової автономії особи. У такому разі держава не монополізує право на верховну справедливість, не втручається у сферу приватноправової саморегуляції суспільства (тут доречно згадати і відому концепцію держави як «нічного сторожа»). Недарма найбільш розвинені третейські інституції поширилися саме у країнах сталої демократії і високого рівня правосвідомості населення.

Так, третейський розгляд не може собою ані підмінити, ані виконати роль державної юрисдикції. І це нормально, адже призначення третейського суду та принципи його застосування суб'єктами правовідносин будуються не на примусі, а добрій волі сторін.

Третейський суд займає у суспільстві своє конкретне місце і виконує свою роль, здійснюючи притаманні лише йому функції. Набути розвитку третейський розгляд може лише у країнах зі збалансованими пропорціями приватноправового та публічно-правового регулювання, у країнах, у правових системах яких не абсолютизується тоталітаристське розуміння публічно-правового сегменту. Відтак, переваги третейського розгляду є наочними: це можливість обрання арбітрів, спрощена, але розумно довершена процедура розгляду, стислість строків розгляду, конфіденційність, остаточність рішень тощо, що і зумовлює той факт, що більшість спорів у галузі підприємництва у таких країнах розглядаються саме у альтернативних інституціях розв'язання спорів.

Наразі можна констатувати, що Україна у поступі свого розвитку наблизилася до тієї межі, де сама практика господарювання зумовлює доцільність широкомасштабного впровадження альтернативних способів вирішення спорів. В Україні достатньо розвинена сучасна законодавча база; наявне широке коло суб'єктів підприємницької діяльності, які у практиці свого господарювання так чи інакше опиняються у ситуаціях правових конфліктів і потребують швидкого, справедливого, ефективного, конфіденційного розв'язання спорів. Очевидним є і той факт, що господарські суди України перевантажені справами, більшість яких могла б розглядатися в альтернативний спосіб. Україна претендує суттєво розширювати сферу своєї зовнішньоекономічної діяльності, вступати у низку європейських та світових організацій співпраці, адаптуючи національну правову систему відповідно до загальноєвропейських стандартів. Тобто є усі передумови для якнайшвидшого ініціювання процесів практичного впровадження третейського судочинства, створено сприятливі умови для їх утворення та розвитку.

З огляду на вищезазначене, вчасним та нагальним стало прийняття Закону України «Про третейські суди», який консолідував та інтегрував прагнення до запровадження третейського судочинства в Україні, узагальнив фрагментарно існуючу третейську практику в Україні, врахував найкращий світовий досвід та третейські традиції, які існували на теренах України у минулі часи, синтезував наукові доробки провідних вчених-юристів, які досліджують проблематику третейського розгляду.

Закон України «Про третейські суди» є новою віхою у розвитку третейського судочинства в Україні. Він створює законодавчі засади для утворення та діяльності третейських судів (арбітражів) в Україні та встановлює обов'язкові для дотримання і застосування третейськими судами вимоги для третейського розгляду. Значення Закону України «Про третейські суди» для правової системи України важко переоцінити, оскільки він може стати органічною складовою новітнього законодавства, яке прискорює правову реформу в Україні.

Слід визнати, що прийнятий Закон у цілому характеризується досить високим юридично-технічним рівнем, а за змістом належить до взірців вітчизняної законотворчості. У ньому вдало поєднуються як правила організації діяльності третейських судів, так і процедурно-процесуальні норми, що безпосередньо врегульовують процедуру третейського розгляду та виконання прийнятих третейськими судами рішень.

Прийняття Закону України «Про третейські суди» безумовно є прогресивною правовою реформою в Україні. Але водночас – це підстава до ініціювання копіткої роботи, насамперед, системного узгодження цього Закону з Цивільним, Господарським, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами.

Проведений аналіз засвідчив нагальну потребу текстуального та змістовного узгодження цих актів. Окрему увагу необхідно приділити узгодженню системи третейського судочинства із Законом України «Про судоустрій України». Доцільним видається також узгодження Закону із кримінально-процесуальним законодавством у частині отримання органами досудового слідства відомостей та інформації від третейського судді, якими він володіє у зв'язку із третейським розглядом.

Безперечно, навіть з огляду на недосить багату практику застосування, закон вже потребує доопрацювання в контексті практики функціонування третейських судів, адже наша держава робить тільки перші кроки на цьому шляху. Третейські суди за допомогою нового Закону мають стати повноцінним елементом правової системи, активно сприяючи розвитку ринкової економіки і захисту суб'єктивних прав, а сама практика застосування Закону створить передумови для його удосконалення та більш глибокого розкриття значення та природи третейського судочинства.

3.1. Суб'єкти та порядок утворення третейських судів

Порядок утворення третейських судів визначається ст. 8 Закону, відповідно до якої постійно діючі третейські суди можуть утворюватися та діяти при зареєстрованих згідно із чинним законодавством України:

– **всеукраїнських громадських організаціях** (порядок утворення та діяльності регламентується Законом України «Про об'єднання громадян»), під якими розуміють об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів, діяльність яких поширюється на територію всієї України і які мають місцеві осередки у більшості її областей;

– **всеукраїнських організаціях роботодавців** (порядок утворення та діяльності регламентується Законом України «Про організації роботодавців»), під якими розуміють громадські неприбуткові організації, які об'єднують роботодавців на засадах добровільності та рівноправності з метою представництва і захисту їх прав та інтере-

сів, які на час державної реєстрації об'єднують обласні організації роботодавців більшості областей України та АР Крим, обласні організації роботодавців певної галузі тих областей, де сконцентровані підприємства цієї галузі;

– **фондових і товарних біржах** (порядок утворення та діяльності регламентується Законом України «Про цінні папери і фондову біржу»), тобто організаційно оформлені, постійно діючі ринки, на яких здійснюється торгівля цінними паперами; акціонерні товариства, які зосереджують попит і пропозицію цінних паперів, сприяють формуванню їх біржового курсу та здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України, статуту і правил фондової біржі; товарні біржі (порядок утворення та діяльності регламентується Законом України «Про товарну біржу»), під якими розуміють організації, що об'єднують юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, і мають за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій;

– **саморегульованих організаціях професійних учасників ринку цінних паперів** (порядок утворення та діяльності регламентується Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», наказом Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Положення про саморегульовану організацію ринку цінних паперів»), тобто добровільні об'єднання професійних учасників ринку цінних паперів, які не мають на меті одержання прибутку, створені для захисту інтересів своїх членів, інтересів власників цінних паперів та інших учасників ринку цінних паперів та зареєстровані Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

– **торгово-промислових палатах** (порядок утворення та діяльності регламентується Законом України «Про торгово-промислові палати в Україні»), тобто недержавні неприбуткові самоврядні організації, які об'єднують юридичних осіб, що створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання з метою сприяння розвитку народного господарства й національної економіки, її інтеграції у світову господарську систему, формуванню сучасних промислової, фінансової і торговельної інфраструктур, створенню сприятливих умов для підприємницької діяльності, всебічному розвитку усіх видів підприємництва, не заборонених законодавством України, науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими підприємцями та підприємцями зарубіжних країн;

– **всеукраїнських асоціаціях кредитних спілок, Центральної спілці споживчих товариств України** (порядок утворення та діяльності регламентується Законом України «Про кредитні спілки»), під якими розуміють асоціації кредитних спілок, діяльність яких поширюється на територію всієї України, за умови, що членами

таких асоціацій є кредитні спілки більш ніж з половини адміністративно-територіальних одиниць, визначених ч. 2 ст. 133 Конституції України; Центральна спілка споживчих товариств України (Укоопспілка) – орган, який представляє споживчу кооперацію, що побудована на принципах демократичності, солідарності, самопомоги і соціальної відповідальності. Основними завданнями її підприємств та організацій є задоволення соціально-економічних потреб та захист інтересів членів споживчих товариств (порядок утворення та діяльності регламентується Законом України «Про споживчу кооперацію», Статутом Центральної спілки споживчих товариств України (Укоопспілки), Програмою завершення розмежування і закріплення власності в споживчій кооперації України (Укоопспілки), «Положенням про громадське майно (основні засоби) споживчої кооперації України» та ін.);

– **об'єднаннях, асоціаціях суб'єктів підприємницької діяльності - юридичних осіб, у тому числі банків** (порядок утворення та діяльності регламентується ГК України), тобто господарські організації, утворені у складі двох або більше підприємств (юридичних осіб) з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань; об'єднання, асоціації банків (порядок утворення та діяльності регламентується Законом України «Про банки і банківську діяльність»), під якими розуміють банківські корпорації, банківські холдингові групи, фінансові холдингові групи, банківські спілки та асоціації тощо (детальніше див. статті 9-13 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Як бачимо із наведеного вище, коментований Закон не виключає можливості створення постійно діючих третейських судів як при юридичних особах, які не ставлять за мету своєї діяльності отримання прибутку, так і при юридичних особах, що є комерційними організаціями. Важливо, щоб засновником третейського суду була юридична особа, зареєстрована згідно з чинним законодавством України. Тому не виключається можливість створення третейського суду при міжнародних організаціях чи іноземних компаніях і інших іноземних юридичних особах, що діють на території України та відповідним чином зареєстровані.

Разом з тим постійно діючі третейські суди не можуть бути створені при органах публічної влади, у тому числі наділених правами юридичної особи (на кшталт притаманних колишньому правопорядку «відомчих арбітражів»). В іншому випадку неминучим стало б пряме чи опосередковане використання наявних у даних організацій владних (публічно-правових) повноважень, що суперечило б самій природі третейського суду і розглядуваних ним приватноправових спорів. Так, частина 2 ст. 8 Закону України «Про третейські суди» містить пряму заборону щодо утворення та діяльності постійно діючих третейських судів при органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Цим самим Законом підкреслено, що третейські суди діють незалежно як від центральних органів державної влади, так і від органів державної влади на місцях та органів місцевого самоврядування.

Під органами державної влади слід розуміти: систему органів виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, міністерства, комітети, агентства, служби, адміністрації, департаменти, комісії, управління, палати, фонди, інспекції, бюро та інші центральні органи виконавчої влади і місцевих державних адміністрацій); Верховну Раду України та її апарат; Рахункову палату; Президента України, його адміністрацію та інші консультативні та дорадчі органи Президента України; суди України; органи прокуратури України, а також інші органи державної влади (див. ст. 1 Закон України «Про джерела фінансування органів державної влади»).

До органів місцевого самоврядування належать: представницькі органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські, районні, районні у містах, обласні ради; виконавчі органи місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських, районних у містах рад) – виконавчі комітети, відділи, управління рад та інші створювані ними виконавчі органи (див. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Утворення постійно діючого третейського суду вимагає від його засновника – компетентного органу суб'єктів, визначеного у ч. 1 с. 8 Закону України «Про третейські суди», вчинення низки юридично значимих дій та прийняття рішень. Під компетентним органом необхідно розуміти орган управління юридичної особи, який відповідно до її статуту чи положення має право приймати рішення про утворення постійно діючого третейського суду, затверджувати Положення про постійно діючий третейський суд, регламент третейського суду та списки третейських суддів.

Зокрема, засновнику необхідно, по-перше, прийняти рішення про утворення постійно діючого третейського суду. Норми аналізованого Закону не містять будь-яких прямих вказівок чи обмежень, тому таке рішення має прийматись загальними зборами, правлінням, радою директорів, одноособовим керівником чи іншим уповноваженим на те органом, який виконує свої функції відповідно до статуту чи інших установчих (засновницьких) документів засновника. Після прийняття таке рішення оформляється в порядку, встановленому для діловодства в даній організації-засновнику.

По-друге, організація-засновник в особі свого органу затверджує також Положення про постійно діючий третейський суд. У цьому положенні визначаються відомості про найменування суду, його місцезнаходження, відомості про засновника третейського суду, склад, компетенцію та порядок створення органів самоврядування третейських суддів, порядок обрання голови третейського суду, підстави та порядок припинення діяльності третейського суду. Положення про постійно діючий третейський суд може містити інші положення, визнані засновником за необхідні для забезпечення належної діяльності третейського суду відповідно до коментованого Закону (див. ст. 10 аналізованого Закону).

По-третє, необхідною умовою утворення постійно діючого третейського суду є затвердження засновником останнього Регламенту тре-

тейського суду. У цьому Регламенті, як правило, зазначається порядок звернення до третейського суду; порядок обрання (призначення) складу третейського суду; вимоги до третейських суддів; порядок надання заяв, доказів, документів; місце і мова третейського розгляду; статус сторін, свідків, експертів та інших учасників третейського розгляду; повноваження і компетенція третейського суду; витрати на третейський розгляд; порядок прийняття та виконання рішення, вимоги, які до нього ставляться, та інші положення, які необхідні для належного врегулювання порядку третейського розгляду справи, якщо сторони з тих чи інших причин не домовляться або не дійдуть згоди з окремих питань.

По-четверте, організація – засновник третейського суду зобов'язана також затвердити список його третейських суддів. Даний список може мати як обов'язковий для сторін характер (тоді у випадку виникнення суперечки сторони будуть вправі вибрати собі суддів тільки з числа зазначених у цьому списку осіб), так і бути рекомендаційним (у такому випадку сторони можуть вибрати суддів з осіб, які не зазначені в даному списку), що залежить від встановленого регламентом постійно діючого третейського суду правила (див. ч. 3 ст. 14 коментованого Закону). У будь-якому випадку громадянин, обраний стороною чи сторонами третейським суддею, у тому числі включений до списку суддів постійно діючого третейського суду, повинен відповідати усім вимогам, передбаченим ст. 18 розглядуваного Закону.

Щодо списків суддів постійно діючого третейського суду, то вони обов'язково повинні містити такі відомості: дату народження, освіту, отриману спеціальність, останнє місце роботи, загальний трудовий стаж, стаж роботи за спеціальністю. Причому цей список є вичерпним та розширювальному тлумаченню не підлягає.

Визначаючи місцезнаходження третейського суду, законодавець зважає на місцезнаходження його засновника. Хоча в окремих випадках засновник має право визначати місце розташування третейського суду за адміністративно-територіальним принципом. Відповідно до ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь.

3.2. Порядок утворення третейського суду для вирішення конкретного спору

У ч. 6 ст. 3 коментованого Закону визначено, що порядок утворення третейського суду для вирішення конкретного спору визначається третейською угодою, умови якої не можуть суперечити положенням

цього Закону. Іншими словами, цей припис наповнений бланкетним (тобто відсилочним) змістом про те, що порядок утворення третейських судів ad hoc (третейських судів для вирішення конкретного спору) визначається третейською угодою, умови якої не можуть суперечити положенням розглядуваного Закону. Зокрема, до таких положень варто зараховувати такі імперативні норми Закону, як:

- ч. 5 ст. 16 «Склад третейського суду»;
- частини 1-3 ст. 18 «Вимоги до третейських суддів»;
- частини 1, 2 ст. 19 «Підстави відводу чи самовідводу третейського судді»;
- ч. 1 ст. 21 «Припинення повноважень третейського судді, складу третейського суду»;
- ст. 23 «Заміна третейського судді» тощо.

У випадку, якщо в угоді сторін порядок утворення третейського суду для вирішення конкретного спору не визначений, то сторони мають керуватися статтями 16-24 Закону України «Про третейські суди», які своєю сукупністю утворюють Розділ III «Формування третейського суду».

3.3. Державна реєстрація постійно діючого третейського суду

Відповідно до ст. 9 Закону постійно діючий третейський суд підлягає державній реєстрації. Державна реєстрація третейського суду є певним юрисдикційним актом, спрямованим на легітимацію діяльності постійно діючого третейського суду. Внаслідок такого юридично значимого акта, третейський суд може вважатись таким, що визнається державою, а його рішення є юрисдикційними. Окремо слід зауважити, що законодавець визначає загальнообов'язковою процедуру реєстрації лише для постійно діючих третейських судів.

Державними органами, які здійснюють державну реєстрацію, законодавець визначив систему органів юстиції, зокрема: Міністерство юстиції України, як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. У своїй діяльності Міністерство юстиції керується Конституцією України, законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, а також «Положенням про Міністерство юстиції України», затвердженим Указом Президента України. Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласне, Київське, Севастопольське міське управління юстиції, в межах наданої їм компетенції.

Зрозуміло, що вибір органу, який здійснює реєстрацію постійно діючого третейського суду, залежить від того, який компетентний орган подає заявку на реєстрацію. Так, у випадку, коли засновником є всеукраїнське об'єднання громадян, то державна реєстрація постійно діючого третейського суду здійснюється Міністерством юстиції України. Коли ж заява на створення третейського суду подається іншим засновником,

передбаченим у ст. 8 коментованого Закону, то і державна реєстрація здійснюється державним органом юстиції відповідно до його адміністративно-територіального поділу.

Державна реєстрація постійно діючого третейського суду здійснюється в декілька етапів.

Першою стадією є подання заяви про реєстрацію третейського суду його засновником, до якого можуть належати: всеукраїнські громадські організації, всеукраїнські організації роботодавців, фондів і товарні біржі, самоврядні організації професійних учасників ринку цінних паперів, торгово-промислові палати, всеукраїнські асоціації кредитних спілок, Центральна спілка споживчих товариств України (Укоопспілка), об'єднання, асоціації суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, у тому числі банків.

Слід зауважити, що до поданої заяви мають бути додані документи, які засвідчують легітимність заявника та серйозність його намірів щодо створення третейського суду.

До вказаних документів належать:

– рішення про утворення постійно діючого третейського суду. При цьому слід мати на увазі, що рішення про створення третейського суду буде правомочним лише за умови, якщо воно прийнято компетентним органом (див. ст. 2 Закону);

– затверджені Положення і регламент цього суду, які, будучи основними документами майбутнього третейського суду, повинні відповідати за своїм змістом та формою вимогам, що пред'являються до них ст. 10 Закону. Зокрема, законодавець вказує на те, що Положення про постійно діючий третейський суд має містити такі відомості:

- а) найменування постійно діючого третейського суду;
- б) місцезнаходження постійно діючого третейського суду;
- в) відомості про засновника третейського суду;
- г) склад, компетенцію та порядок створення органів самоврядування третейських суддів;
- ґ) порядок обрання голови третейського суду;
- д) підстави та порядок припинення діяльності третейського суду.

При цьому, як визначає законодавець, перелік відомостей, які можуть міститись у Положенні про постійно діючий третейський суд, не є вичерпним. У ньому можуть міститись також й інші положення, визнані засновником за необхідні для забезпечення належної діяльності третейського суду відповідно до цього Закону. На відміну від Положення про постійно діючий третейський суд, яким закріплюється організаційна статика третейського суду, його регламент є документом, яким визначаються порядок та правила вирішення спорів у третейському суді, правила звернення до третейського суду, порядок формування складу третейського суду,

інші питання, пов'язані з вирішенням спорів третейським судом (див. ст. 2 Закону). Відповідно до цього законодавець і визначає вимоги до змісту даного документа. У ньому мають бути визначені:

- а) порядок та правила звернення до третейського суду;
 - б) порядок формування складу третейського суду;
 - в) правила вирішення спорів третейським судом;
 - г) інші питання, віднесені до компетенції третейського суду цим Законом.
- список третейських суддів, який повинен містити такі відомості про третейських суддів: дата народження, освіта, отримана спеціальність, останнє місце роботи, загальний трудовий стаж, стаж роботи за спеціальністю;
 - копія свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи та її статуту;
 - довідка органу державної статистики про включення цієї юридичної особи до державного реєстру.

Друга стадія включає в себе розгляд державними органами юстиції поданих документів щодо створення третейського суду. Тривалість цієї стадії становить п'ятнадцять днів з дня подання засновником третейського суду заяви до цих органів. Зі збігом цього строку реєструючий орган повинен прийняти рішення, за яким він або реєструє третейський суд, або відмовляє заявнику у державній реєстрації третейського суду.

Законодавець визначає дві підстави відмови заявнику в державній реєстрації третейського суду:

- а) невідповідність поданих заявником документів вимогам, передбаченим ч. 2 ст. 9 Закону;
- б) невідповідність Положення про постійно діючий третейський суд і його регламенту вимогам Закону, зокрема ст. 10.

Цей перелік, за яким реєструючий орган може відмовити заявнику в державній реєстрації третейського суду є вичерпний і розширеному тлумаченню не підлягає. Коли ж реєструючий орган приймає рішення про відмову заявнику в державній реєстрації третейського суду, то він повинен надіслати заявникові письмове вмотивоване рішення. Строк на прийняття такого рішення, як випливає зі змісту коментованої статті, не повинен перевищувати п'ятнадцяти днів з моменту звернення заявника із заявою. При цьому, як визначає законодавець, відмову в державній реєстрації постійно діючого третейського суду може бути оскаржено до компетентного суду.

У випадку, коли реєструючий орган не має претензій до поданих йому документів відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону, то він зобов'язаний в п'ятнадцятиденний строк здійснити державну реєстрацію третейського

суду. Постійно діючий третейський суд визнається утвореним з моменту його державної реєстрації.

Постійно діючому третейському суду, щодо якого прийнято рішення про його державну реєстрацію, видається свідоцтво встановленого зразка. Зразок свідоцтва про реєстрацію постійно діючого третейського суду затверджений наказом Міністерства юстиції України від 2 серпня 2004 р. №75/5 і містить такі реквізити: Державний Герб України, назву органу, що здійснює реєстрацію, назву «Свідоцтво про реєстрацію постійно діючого третейського суду», дату та номер реєстрації, назву постійно діючого третейського суду, а також зазначається засновник, місцезнаходження, керівник, підпис та місце печатки.

Поруч з цим, регламентується порядок внесення змін до документів уже державно зареєстрованого третейського суду. Так, у разі внесення змін до Положення про постійно діючий третейський суд, регламенту третейського суду чи списку третейських суддів, засновник постійно діючого третейського суду повинен протягом п'ятнадцяти днів подати до реєструючого органу заяву. Порядок подання заяви ідентичний встановленому у ч. 2 ст. 9 Закону. За невиконання зазначеного обов'язку законодавець передбачає відповідні правові наслідки. Так, орган, який зареєстрував такий третейський суд, повинен звернутися до компетентного суду із заявою про анулювання реєстраційного свідоцтва. Коли ж компетентний суд прийме рішення про задоволення претензій реєструючого органу та анулювання реєстраційного свідоцтва постійно діючого третейського суду, то це тягне за собою припинення діяльності такого постійно діючого третейського суду.

Аналогічні правові наслідки можуть наступати і у випадку, коли впродовж трьох років з моменту державної реєстрації постійно діючого третейського суду орган, який здійснив таку реєстрацію, виявить недостовірні відомості у поданих на державну реєстрацію документах.

Постійно діючі третейські суди не є юридичними особами, заснуються у формі структурного підрозділу (відокремленого структурного підрозділу) і знаходяться на балансі своїх засновників. Компетенція та спеціалізація постійно діючого третейського суду визначається засновником і об'єктивується в установчих документах. Це зокрема означає, що засновник визначає не лише форму, але й цілі та межі діяльності постійно діючого третейського суду.

Утворення і діяльність постійно діючого третейського суду відповідно до Закону не є підприємницькою діяльністю та надходження, що пов'язані з вирішенням спору третейським судом не є доходами від здійснення підприємницької діяльності.

Майно постійно діючого третейського суду формується за рахунок засновника і знаходиться на праві оперативного використання.

Закон не забороняє постійно діючим третейським судам мати рахунок (рахунки) в установах банку. Однак, третейський збір згідно Зако-

ну перераховується на рахунок засновника постійно діючого третейського суду, тому видається недоцільним відкривати власні рахунки.

Постійно діючий третейський суд може мати власну печатку, але зважаючи на ту обставину, що рішення постійно діючих третейських судів скріплюються печатками їх засновників, потреби у цьому немає.

4. ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Аналізуючи досвід різних третейських судів, для більшості з них можна виділити наступні переваги третейського розгляду в порівнянні із звичайною судовою процедурою:

1. Значно менший строк з моменту подачі позовної заяви до моменту видачі виконавчого документу на примусове виконання рішення тобто оперативність у розгляді та вирішенні спорів.

2. Гарантія виконання рішення третейського суду. Це питання найбільшою мірою турбує підприємців при вирішенні питання про передачу спору на розгляд третейського суду. Проблема виконання рішення третейського суду у разі його невиконання відповідачем знімається процедурою примусового виконання рішення на підставі виконавчого документу, виданого загальним або господарським судом відповідно до Закону України «Про виконавче провадження». Таким чином, з погляду гарантій виконання, рішення третейського суду практично не відрізняється від рішення загального або господарського суду, але при цьому має деякі наведені вище переваги. Ймовірність відмови у видачі виконавчого документу існує, але практика свідчить, що ці випадки вкрай рідкісні, і пов'язані в першу чергу з дефектами самого рішення, а зовсім не з упередженим ставленням до третейських судів взагалі.

3. Можливість виконання рішення третейського суду на території іншої держави, що особливо важливе для учасників зовнішньоекономічних зв'язків.

4. Розмір третейського збору, особливо у справах із значною ціною позову, як правило, нижче ніж державне мито у господарському суді, оскільки, зазвичай, у третейських судах використовується регресивна шкала третейського збору. Отже, сторони економлять не тільки час, але і гроші. При цьому в деяких випадках частина збору може бути повернена, що ще більше збільшує фінансову привабливість такого способу вирішення суперечок.

5. Третейська угода (застереження) є додатковою гарантією обопільного виконання зобов'язань, оскільки скорочений термін розгляду спору стимулює сторони до добросовісності та пунктуальності.

6. Можливість вибору сторонами арбітра. Дане положення приваблює сторін конфлікту, особливо коли вирішення спору вимагає спеціальних знань та високої кваліфікації у певній галузі, наприклад діяльність на ринку цінних паперів тощо.

7. Високий фаховий рівень третейських суддів.

8. Конфіденційність третейського розгляду.

9. Можливість мирного врегулювання спору.

Варто звернути увагу на ту обставину, що третейські суди не є органами правосуддя, тому вони мають низку суттєвих відмінностей від судів загальної юрисдикції.

По-перше, звернення до третейського суду відбувається за третейською угодою, тобто сторони домовляються, що суперечки, які виникнуть між ними, будуть передані на розгляд третейського суду. Особливістю третейської угоди є те, що вона стає обов'язковою для сторін, і вони вже не мають права ухилитися від передачі суперечки до третейського суду в разі виникнення конфліктної ситуації.

По-друге, статистика свідчить, що термін розгляду справи в третейському суді становить від двох тижнів до двох місяців, тоді як в судах загальної юрисдикції – до 6 місяців. А його рішення практично неможливо оскаржити (загалом перегляд рішення може відбутися, але тільки в разі грубого порушення судової процедури).

По-третє, система третейських судів передбачає можливість вибору судді, який розглядатиме справу.

По-четверте, рішення третейського суду є остаточним і оскарженню не підлягає, крім випадків, передбачених законом «Про третейські суди».

Серед найбільш проблемних питань, що постають у повсякденній практиці постійно діючих третейських судів є наступні:

1. Участь третіх осіб в третейському розгляді. Оскарження третіми особами рішень третейських судів

Згідно ст. 34 Закону України «Про третейські суди» учасниками третейського розгляду є сторони та їх представники. Регламентом постійно діючого третейського суду може бути вирішено питання щодо участі третіх осіб та їх процесуальні права у третейському розгляді. Третя особа бере участь у третейському розгляді добровільно і не позбавлена права на оскарження рішення третейського суду. Законодавець зробив помилку, увівши третіх осіб у третейському розгляді. Третейський суд діє на договірній основі. Підставою порушення третейського провадження є наявність належним чином укладеної між сторонами третейської угоди. Третейський суд розглядає справу в межах компетенції, визначеної сторонами. Таким чином, третейський розгляд побудований на договірній основі, тому треті особи не можуть втручатися у спір, який виник між сторонами третейської угоди.

Судова практика свідчить, що суди правильно застосовують законодавства щодо оскарження рішень третейських судів. Згідно ст. 51 Закону України «Про третейські суди» оскаржувати рішення третейського суду може лише сторона спору. Таким чином, якщо будь-яка інша сторона, крім сторони третейського розгляду, подасть заяву про скасування рішення третейського суду у суд загальної юрисдикції, їй має бути відмовлено у прийнятті заяви у зв'язку із невідомістю і неможливістю оскарження рішення третейського суду.

2. Неоднозначне тлумачення термінів «рішення суду» та «рішення третейського суду» в законодавстві України

Згідно із ст. 14 Цивільного процесуального кодексу України судове рішення, що набрало законної сили, обов'язкове для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України. Крім того, суди ухвалюють рішення іменем України. Згідно ст. 50 Закону України «Про третейські суди» рішення третейського суду є обов'язкове лише для сторін, які передали спір на вирішення третейського суду, і не ухвалюється іменем України. Таким чином, правовий статус «рішення третейського суду» та «рішення суду» є різний.

У практиці, суди, нотаріуси, державні виконавці відмовляють у вчиненні дій по виконанню рішення третейського суду, якщо такий вид рішення не передбачено у законі.

Для того, щоб сторони могли реалізувати в повному обсязі, передбачені Законом України «Про третейські суди», право на захист майнових прав та охоронюваних інтересів необхідно внести доповнення до Цивільного кодексу України, Земельного кодексу України, Закону України «Про оренду землі», «Про іпотеку», Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень», «Про виконавче провадження», де поряд з «рішенням суду» додати «рішення третейського суду».

3. Проблеми забезпечення позову третейським судом

У світовій практиці існує кілька поглядів на проблему забезпечення позову третейськими судами. В одних державах, забезпечення позову є добровільною справою сторін, суд лише зобов'язує сторони вчинити певні дії по забезпеченню позову. В інших державах на законодавчому рівні передбачено примусове забезпечення позову державними судами (РФ). В Законі України «Про третейські суди» передбачено, що третейський суд може за заявою будь-якої сторони розпорядитися про вжиття стороною таких забезпечувальних заходів щодо предмета спору, які він вважає необхідними, з урахуванням положень цивільного та господарського процесуального законодавства. Третейський суд може витребувати від будь-якої сторони надати належне забезпечення позову у зв'язку з такими заходами.

Проте, практично реалізувати цю правову конструкцію надто важко, оскільки ця норма не забезпечена санкціями та механізмом примусового виконання рішення третейського суду. Державний суд не має права видати виконавчий документ по забезпеченню позову, що розглядається третейським судом. Таким чином, відсутня правова база для забезпечення позову.

4. Визнання права власності на нерухоме майно третейським судом

Серед юристів існують діаметрально протилежні думки щодо підвідомчості третейським судам визнання права власності на нерухоме

майно. В юридичній літературі, на наш погляд, висловлено слушну думку, що третейський суд не позбавлений права захищати сторону третейського розгляду, шляхом встановлення юридичного факту, оскільки відповідно до ст. 11 ЦК України підставою для виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є судові рішення. Так, статтею 15 ЦК України передбачено, що кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання. Згідно із ст. 48 Закону України «Про власність» захист права власності може здійснювати третейський суд.

Статтею 5 Закону України «Про третейські суди» визначено, що юридичні та/або фізичні особи мають право передати на розгляд третейського суду будь-який спір, який виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків передбачених ст. 6 Закону. Таким чином, законодавець не встановив пряму заборону третейським судам розглядати справи про визнання права власності, на підставі цього можна стверджувати, що такі справи є підвідомчими третейським судам.

5. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УТВОРЕННЯ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Предметом правового регулювання Закону України «Про третейські суди» від 11.05.2004 р. (далі – Закон) є порядок утворення, діяльності третейських судів в Україні та третейського розгляду з метою захисту майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних осіб.

Відповідно до ст. 2 Закону третейським судом є недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому цим Законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

В Україні можуть утворюватися та діяти без статусу юридичної особи постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору (суди ad hoc) (ст. 7).

Підвідомчість справ **третейським судам** визначається в Законі за залишковим принципом. Це означає, що третейські суди можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятком справ, вичерпний перелік яких визначено ст. 6 Закону. Зокрема, третейські суди не можуть розглядати:

- 1) справи у спорах про визнання недійсними нормативно-правових актів;
- 2) справи у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб;
- 3) справи, пов'язані з державною таємницею;
- 4) справи у спорах, що виникають із сімейних правовідносин, крім справ у спорах, що виникають із шлюбних контрактів (договорів);
- 5) справи про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом;
- 6) справи, однією із сторін в яких є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, державна установа чи організація, казенне підприємство;
- 7) інші справи, які відповідно до закону підлягають вирішенню виключно судами загальної юрисдикції або Конституційним Судом України;
- 8) справи, коли хоча б одна із сторін спору є нерезидентом України.

Проведений аналіз ст. 8 Закону, яка визначає порядок утворення третейських судів, засвідчив, що постійно діючі третейські суди практично не можуть бути сьогодні утвореними в сільських громадах для вирішення локальних спорів, які в першу чергу, виникають у зв'язку із ре-

алізацією права власності на землю чи права землекористування, не зважаючи на ту обставину, що потреба у цьому є досить велика. Мільйони власників земельних ділянок (паїв) укладають безліч угод їх оренди, міни, вони переходять у спадок і т.п.

Головними причинами відсутності третейських судів у сільських районах та громадах є як несприятливість для цього деяких законодавчих норм, так і відсутність кваліфікованих осіб, які б стали осердям таких судів у сільській місцевості.

Що стосується законодавства, то відповідно до ч. 1 ст. 8 постійно діючі третейські суди можуть утворюватися та діяти при зареєстрованих згідно з чинним законодавством України:

- всеукраїнських громадських організаціях;
- всеукраїнських організаціях роботодавців;
- фондових і товарних біржах, саморегульованих організаціях професійних учасників ринку цінних паперів;
- торгово-промислових палатах;
- всеукраїнських асоціаціях кредитних спілок, Центральній спілці споживчих товариств України;
- об'єднаннях, асоціаціях суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, у тому числі банків.

Звичайно у сільській місцевості складно віднайти таких суб'єктів-засновників третейського суду.

Крім того, частина 2 цієї ж статті забороняє створення та функціонування постійно діючих третейських судів при органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Цей законодавчий припис забороняє органам державної влади та органам місцевого самоврядування бути засновниками постійно діючих третейських судів як державним інституціям.

Оскільки не склалась практика створення третейських судів у територіальних громадах, можна зробити деякі теоретичні умовиводи, а саме: аналізоване положення Закону не повинно поширюватись на самі територіальні громади як носіїв права на місцеве самоврядування, передбаченого ч. 1 ст. 140 Конституції України.

Сьогодні територіальна громада, яка згідно із ч. 3 ст. 140 Конституції України наділена правом безпосереднього здійснення місцевого самоврядування, тобто не через органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи), з огляду на визначений ч. 1 ст. 8 Закону перелік можливих засновників постійно діючих третейських судів, і де-юре і де-факто обмежена у створенні таких судів.

Єдиним можливим варіантом створення сьогодні постійно діючих третейських судів у територіальних громадах вбачається виключно через заснування об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності.

Правда і тут є свої складності. Що стосується самого абзацу шостого ч. 1 ст. 8 Закону, то його конструкція має ваду. В ньому зазначено, що постійно діючі третейські суди можуть утворюватись при об'єднаннях, асоціаціях суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, у тому числі банків. «Об'єднання» і «асоціації» з точки зору формальної логіки, не є членами поділу поняття більш вищого порядку, а тому співвідносяться як родові поняття і одна із його складових. Підтвердженням цьому є відповідні положення Господарського кодексу України (далі – ГКУ). Так, відповідно до ч. 1 ст. 120 ГКУ господарські об'єднання утворюються як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом. Чому законодавець «виділив» саме асоціації з переліку можливих видів об'єднань суб'єктів господарювання, залишається незрозумілим. Оскільки на сьогодні розглядувана норма існує в такому вигляді, то не буде й зайвим дати визначення поняття асоціації. Відповідно до ч. 2 ст. 120 ГКУ асоціацією вважається договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. У статуті асоціації повинно бути зазначено, що вона є господарською асоціацією. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств - учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.

Стаття 127 ГКУ передбачає й інші форми об'єднання інтересів підприємств шляхом створення союзів, спілок, асоціацій підприємців тощо, іншими словами, через форми об'єднань, що не передбачені у статті 120 ГКУ.

Об'єднання підприємств являє собою господарську організацію, утворену у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань. Об'єднання підприємств утворюються підприємствами на добровільних засадах або за рішенням органів, які відповідно до цього Кодексу та інших законів мають право утворювати об'єднання підприємств. В об'єднання підприємств можуть входити підприємства, утворені за законодавством інших держав, а підприємства України можуть входити в об'єднання підприємств, утворені на території інших держав.

Об'єднання підприємств утворюються на невизначений строк або як тимчасові об'єднання. Об'єднання підприємств є юридичною особою. Державна реєстрація об'єднання підприємств здійснюється відповідно до статті 58 ГКУ.

Якщо в територіальних громадах міст та селищ сьогодні в принципі, можна створити постійно діючий третейський суд через заснування

об'єднання місцевих суб'єктів підприємницької діяльності, то в селах такий варіант може спрацювати у надто невеликій кількості випадків, оскільки для створення об'єднання чи асоціації потрібно принаймні два суб'єкта підприємницької діяльності, які функціонують в конкретному селі.

Таким чином, вищезазначене спонукає до висновку, що чинна редакція Закону України «Про третейські суди» не сприяє сільським громадам у створенні постійно діючих третейських судів. Отже, основною проблемою або чинником «несприятливості» в утворенні третейських судів є відсутність серед суб'єктів їх створення територіальних громад. Щодо створення третейського суду наявними юридичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності, то така процедура є двоступінчатою, тобто спочатку необхідно створити об'єднання (асоціацію, спілку, союз), а потім, вже будучи правомочним суб'єктом в контексті Закону України «Про третейські суди», створювати третейський суд. Проте, створення об'єднання (асоціації, спілки, союзу) повинно мати реальну потребу, перш за все, для виконання свого основного завдання, а не виступати вимушеним «містком» для утворення третейського суду з огляду на недосконалість законодавства.

Проведений аналіз законодавства з питань утворення третейських судів дозволяє стверджувати про недосконалість чинних нормативно-правових актів, які визначають процедуру та суб'єктний склад утворення третейських судів. Наслідком цього є відсутність розгалуженої системи третейських судів у сільській місцевості, що унеможливорює вирішення приватно-правових спорів мешканцями сільських населених пунктів за місцем свого проживання.

Утворення третейського суду за двоступінчатою процедурою не завжди є прийнятним, оскільки створення об'єднання (асоціації, спілки, союзу) повинно мати реальну потребу, перш за все, для виконання свого основного завдання, а не виступати з огляду на недосконалість законодавства, вимушеним «містком» для утворення третейського суду.

Зважаючи, що чинна редакція Закону України «Про третейські суди» не сприяє створенню третейських судів у сільській місцевості, вважається доцільним розширити коло суб'єктів, наділених правом створювати постійно діючі третейські суди. Сільські громади повинні мати право утворювати третейські суди, в протилежному випадку, існуючі в Україні сільські громади залишатимуться і надалі неповноцінними суб'єктами правовідносин.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

СУДОВА ВЛАДА В УКРАЇНІ

Рис. 1. Розподіл судової влади

1. Судова система України є самостійною сферою влади — судовою. Судова система України поділяється на систему судів загальної юрисдикції та Конституційний Суд України.

2. Суди загальної юрисдикції: юрисдикція судів поширюється на усі правовідносини, що виникають у державі.

3. Конституційний Суд України є окремою гілкою судової влади. Конституційна юрисдикція розв'язує питання щодо відповідності законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України і Законів України.

СИСТЕМА СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

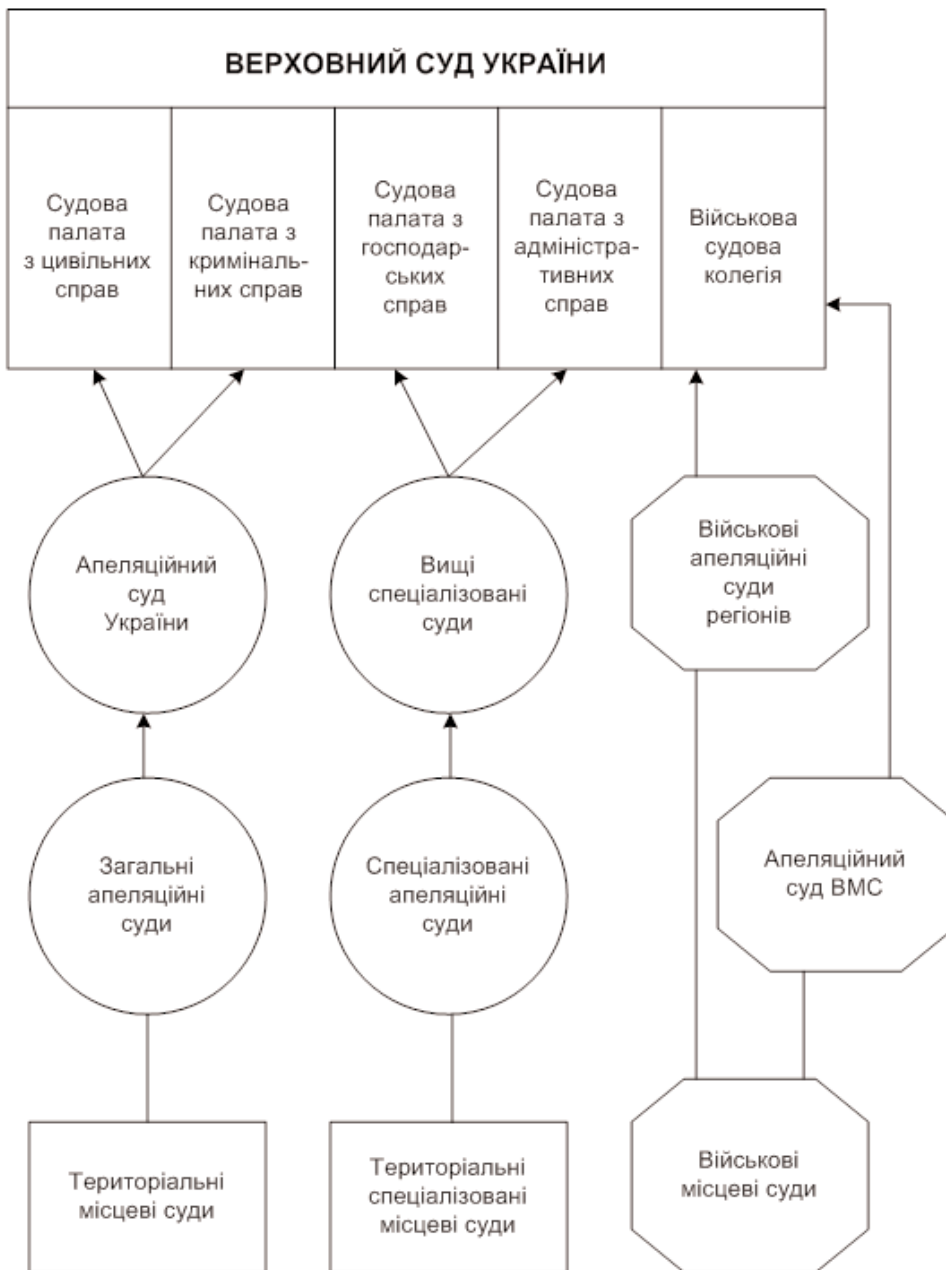

Рис. 2. Підпорядкування судів Верховному Суду України

1. Стрілки вказують на ієрархію судових інстанцій.
2. Загальні апеляційні суди створюються у всіх областях України, у містах Києві і Севастополі, в АР Крим.
3. Військові апеляційні суди й Апеляційний суд Військово-Морських Сил України є регіональними.
4. Господарські й адміністративні апеляційні суди створюються в апеляційних округах, установлюваних Указом Президента України.

МІСЦЕВІ СУДИ В УКРАЇНІ

Рис. 3. Поділ спеціалізованих та територіальних судів

1. Сполучні лінії позначають приналежність місцевих судів до системи судів загальної юрисдикції на чолі з Верховним Судом України.

2. Місцевими судами є:

а) районні, районні в містах, міські і міськрайонні суди;

б) військові суди гарнізонів: Вінницький, Дарницький, Дніпропетровський, Донецький, Євпаторійський, Житомирський, Запорізький, Івано-Франківський, Луганський, Львівський, Миколаївський, Одеський, Полтавський, Рівненський, Ужгородський, Феодосійський, Харківський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький, Чернігівський, Київський, Севастопольський, Сімферопольський;

в) господарські суди: всі області України, міста Київ і Севастополь, АР Крим;

г) адміністративні суди (окружні) створюються в округах, установлених Указом Президента України.

3. Місцеві суди розглядають справи у першій інстанції.

АПЕЛЯЦІЙНІ СУДИ У СИСТЕМІ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Апеляційний суд України

Президія Апеляційного суду України		
Судова палата з цивільних справ	Судова палата з кримінальних справ	Військова судова палата
судові колегії	судові колегії	судові колегії

Рис. 4. Президія Апеляційного суду

1. Для розгляду справ у судових палатах створюються судові колегії у складі трьох професійних суддів.

2. Апеляційний суд України розглядає справи, віднесені до його підсудності, в апеляційному порядку відповідно до вимог процесуального закону.

Апеляційний суд АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя

ПРЕЗИДІЯ	
Судова палата з цивільних справ	Судова палата з кримінальних справ
судові колегії	судові колегії

Рис. 5. Апеляційний суд АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя

1. Апеляційні суди створюються в АР Крим, областях, містах Києві і Севастополі. При необхідності Апеляційні суди створюються в межах області на кілька районів (Маріупольський апеляційний суд).
2. Для розгляду апеляційних справ у судових палатах створюються судові колегії (ск) у складі трьох професійних суддів.
3. У передбачених законом випадках Апеляційним судом розглядаються справи у першій інстанції.

Спеціалізовані суди в Україні

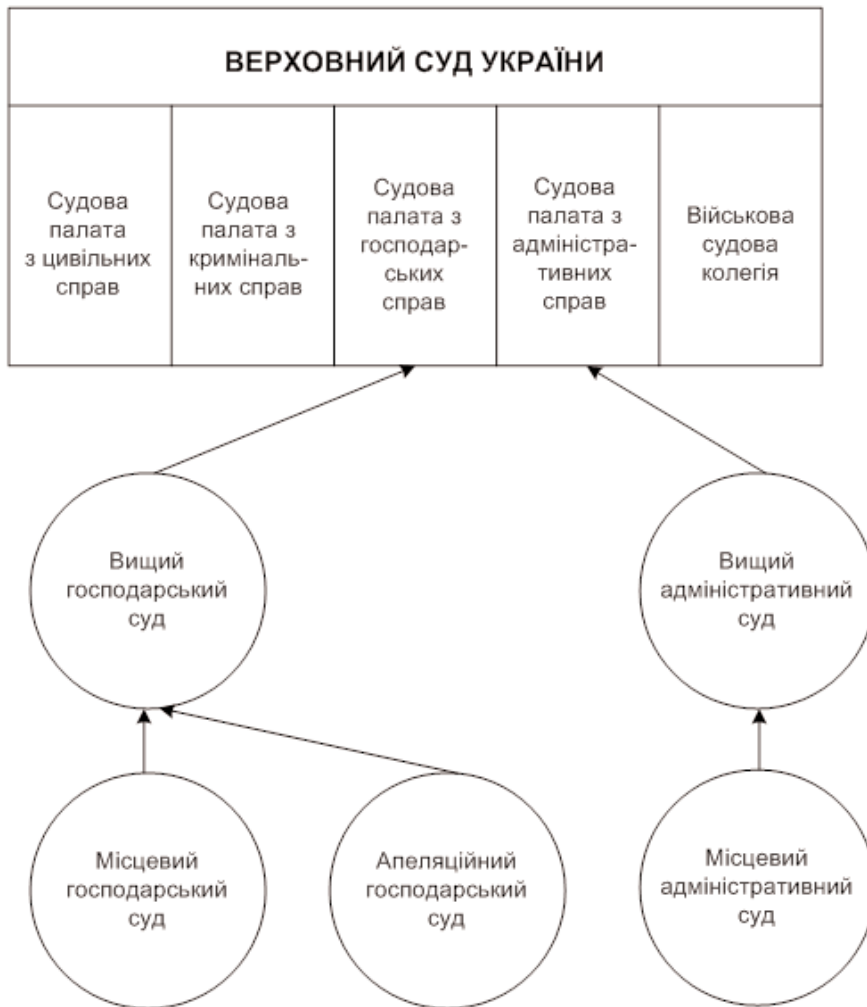

Рис. 6. Спеціалізовані суди України

1. Місцевими господарськими судами є господарські суди АР Крим, областей, міст Києва і Севастополя.

2. Місцевими адміністративними судами є окружні суди, що створюються в округах Указом Президента України.

3. Апеляційні господарські суди створюються в апеляційних округах Указом Президента України. Нині апеляційні господарські суди створено в Київській, Одеській, Дніпропетровській, Донецькій, Львівській, Харківській, Чернігівській, Миколаївській областях і містах Києві і Севастополі. Можуть створюватися й інші спеціалізовані суди.

Верховний суд України

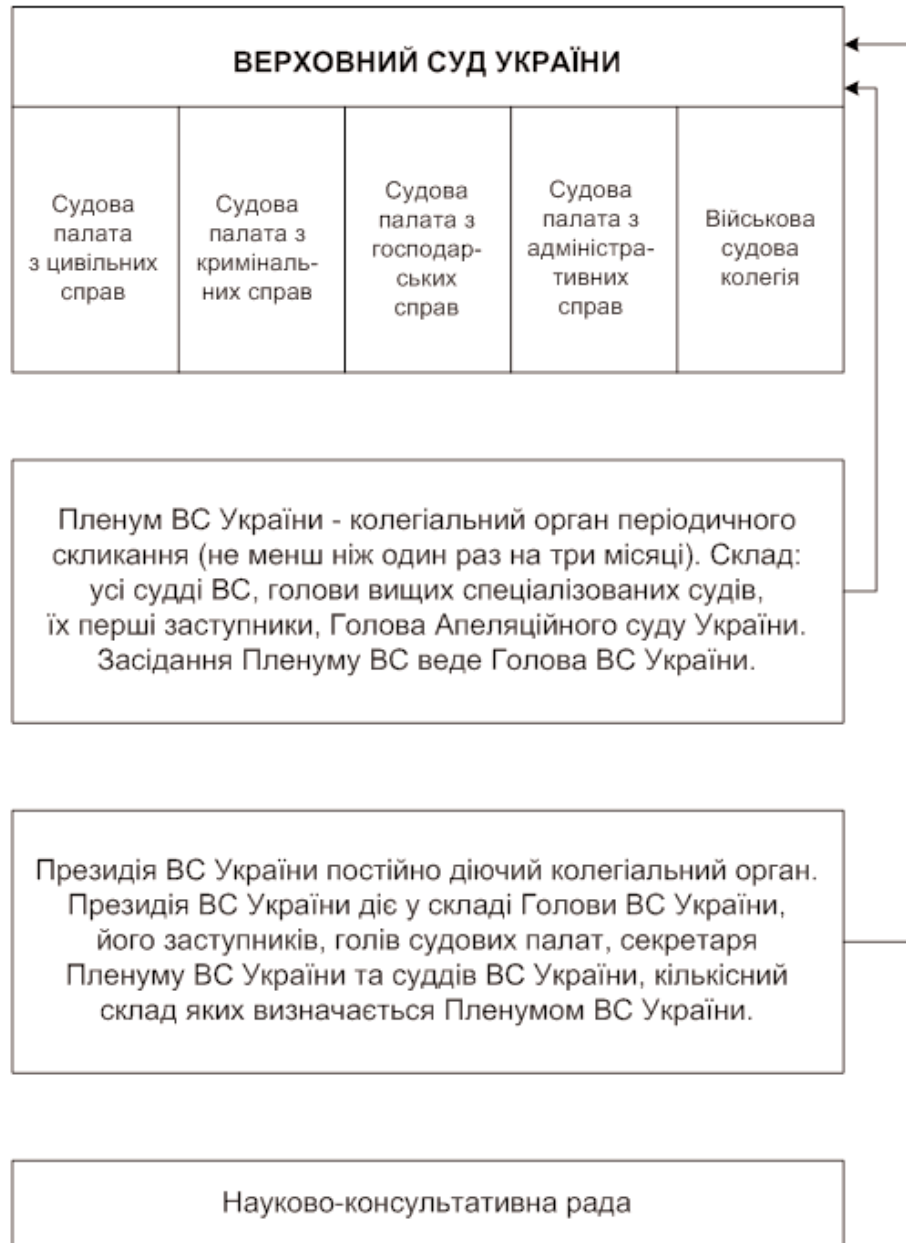

Рис. 7 Структура Верховного Суду України

1. Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Верховний Суд України здійснює правосуддя, забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами загальної юрисдикції.
2. При Верховному Суді України діє Науково-консультативна рада
3. Суддя Верховного Суду України має помічника, яким може бути громадянин України, що має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менше трьох років.

ДОДАТОК 2

ПЕРЕЛІК ПОСТІЙНО ДІЮЧИХ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ, ЯКІ ЗАРЕЄСТРОВАНІ ЗГІДНО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ»¹ (станом на 01.04.2006 р.)

Автономна Республіка Крим

1. Постійно діючий Кримський третейський суд при Концерні «ДСН»
2. Постійно діючий третейський суд при Торгово-промисловій палаті Криму

Вінницька область

3. Третейський суд при Вінницькій торгово-промисловій палаті
4. Третейський суд при Вінницькій товарній універсальній біржі
5. Постійно діючий третейський суд при Асоціації «Правовий центр підприємництва»

Волинська область

6. Постійно діючий третейський суд при Волинській торгово-промисловій палаті

Дніпропетровська область

7. Постійно діючий третейський суд «Перший третейський суд Асоціації «Правопорядок»
8. Постійно діючий третейський суд при Корпорації «Верітас»
9. Постійно діючий третейський суд при Дніпропетровській торгово-промисловій палаті
10. Постійно діючий міжрегіональний третейський суд при Асоціації «Українська третейська організація підприємств та фінансових установ»
11. Постійно діючий третейський суд Товарної біржі «Третейська»

Донецька область

12. Північно-Донбаський постійно діючий третейський суд
13. Постійно діючий третейський суд при Асоціації «Жінка та бізнес»
14. Третейський суд при Донецькій торгово-промисловій палаті
15. Постійно діючий третейський суд «ФАКТ»
16. Постійно діючий суд при Спеціалізованій Донецькій товарній біржі «Меркурій»
17. Постійно діючий Третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Довіра»

Житомирська область

18. Постійно діючий третейський суд при Житомирській торгово-промисловій палаті

Запорізька область

19. Постійно діючий третейський суд при Асоціації бірж Запоріжжя

20. Постійно діючий третейський суд при Запорізькій торгово-промисловій палаті

Івано-Франківська область

21. Третейський суд при Івано-Франківській торгово-промисловій палаті

Київська область

22. Постійно діючий третейський суд при Київській обласній (регіональній) торгово-промисловій палаті

Кіровоградська область

23. Постійно діючий третейський суд при Кіровоградській регіональній торгово-промисловій палаті

Луганська область

24. Третейський суд при Асоціації «Лойер-консалтинг груп»

25. Постійно діючий третейський суд при корпорації «ЛІК»

26. Постійно діючий третейський суд при Луганській регіональній торгово-промисловій палаті

27. Постійно діючий третейський суд при Асоціації «Правовий захист підприємств»

Львівська область

28. Третейський суд при Львівській торгово-промисловій палаті

29. Третейський суд при Львівській Асоціації учасників ринку нерухомості

Миколаївська область

30. Постійно діючий третейський суд Чорноморської товарної біржі агропромислового комплексу

31. Постійно діючий третейський суд Універсальної товарної біржі «Нерухомість Н»

32. Постійно діючий третейський суд при Асоціації «Третейський розгляд спорів»

33. Постійно діючий третейський суд при Миколаївській професійній асоціації «Третейське управління правовими конфліктами»

34. Постійно діючий третейський суд при Регіональній торгово-промисловій палаті Миколаївської області

Одеська область

35. Постійно діючий третейський суд Асоціації «МІАР-ТС»

36. Одеський обласний постійно діючий Третейський суд при Універсальній товарній біржі «Південь» (Постійно діючий третейський суд при Універсальній товарній Біржі «Південь»)

37. Третейський суд при Асоціації «Південноукраїнська Спілка Юристів, Адвокатів та Правозахисників України»

38. Одеський обласний постійно діючий третейський суд Асоціації «ЮРИКС-ТС»

Полтавська область

39. Постійно діючий Третейський суд при Полтавській Торгово-промисловій палаті

40. Постійно діючий третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Український правовий союз»

Рівненська область

41. Третейський суд при Рівненській облспоживспілці

42. Постійно діючий третейський суд при Товарній біржі -«Рівненська міжрегіональна агропромислова біржі «ПРАЙС-АГРО»

43. Третейський суд при Рівненській торгово-промисловій палаті

44. Постійно діючий третейський суд при Універсальній товарній біржі «Україна-Захід»

Сумська область

45. Постійно діючий третейський суд при Сумській торгово-промисловій палаті

Тернопільська область

46. Постійно діючий третейський суд при Тернопільській торгово-промисловій палаті

Харківська область

47. Харківський обласний постійно діючий третейський суд

Херсонська область

48. Постійно діючий третейський суд при Товарній біржі «Херсонська обласна товарна біржа»

Хмельницька область

49. Постійно діючий третейський суд при Хмельницькій торгово-промисловій палаті

Черкаська область

50. Постійно діючий третейський суд при Черкаській торгово-промисловій палаті

Чернівецька область

51. Постійно діючий третейський суд при Чернівецькій торгово-промисловій палаті

Місто Київ

52. Постійно діючий Третейський суд при Українському Національному комітеті Міжнародної Торгової Палати

53. Постійно діючий Третейський суд при Асоціації «Газові трейдери України»

54. Постійно діючий Третейський суд при «Київській Торгово-промисловій палаті»

55. Постійно діючий Третейський суд при корпорації «Юртранссервіс»

56. Постійно діючий Третейський суд при Асоціації «Український правовий альянс»

57. Постійно діючий третейський суд при Центральній спілці споживчих товариств України (Укоопспілці)

58. Постійно діючий третейський суд при Асоціації українських банків

59. Постійно діючий незалежний третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Ліга юридичного захисту інтересів споживачів»

60. Постійно діючий Київський Третейський суд

61. Постійно діючий Третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Спілка третейських судів України»

62. Постійно діючий Третейський суд при Торгово-промисловій палаті України

63. Постійно діючий Третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Асоціація спеціалістів в аграрній сфері «Третейська ініціатива»

64. Незалежний Третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Всеукраїнська Асоціація Маркетингу»

65. Постійно діючий Третейський суд при Спілці юристів України

66. Постійно діючий Третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Асоціація платників податків України»

67. Постійно Діючий Третейський Суд «Моноліт»

68. Постійно діючий третейський суд при Громадській організації «Всеукраїнське авторське товариство»

69. Постійно діючий Третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Ліга оцінювачів земель»

70. Постійно діючий Третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Всеукраїнська спілка оцінювачів»

71. Постійно діючий Третейський суд «Захист прав» Всеукраїнської громадської організації «Мерседес-Бенц Клуб Україна»

72. Постійно діючий Третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Третейська палата»

73. Постійно діючий Третейський суд при Всеукраїнській громадській організації «Всеукраїнське об'єднання правників»

74. Постійно діючий Третейський суд при Асоціації «Реалізації та захисту прав і законних інтересів юридичних та фізичних осіб»

Місто Севастополь

75. Постійно діючий третейський суд при Севастопольській торгово-промисловій палаті.

Вищенаведений перелік постійно діючих третейських судів є неповним, оскільки засновниками таких судів можуть бути не лише організації з всеукраїнським чи інші суб'єкти з «прирівняним» чи «наближеним» статусом, але й суб'єкти підприємницької діяльності з різноманітними організаційно-правовими формами об'єднання на рівні тієї ж області чи району.

Кількість третейських судів та результати їх діяльності централізовано в Україні не обліковуються. Сьогодні жодний державний орган, навіть Міністерство юстиції України, не володіє цілісною інформацією щодо кількості третейських судів в Україні. В різних інформаційних джерелах лише зазначається, що в Україні в системі постійно діючих третейських судів працює понад 400 третейських суддів.

Не зважаючи на відсутність чітких статистичних даних щодо кількості третейських судів та вирішених ними справ, аналіз літературних та інших інформаційних джерел дозволяє зробити висновок, що третейські суди не змогли суттєво розвантажити суди загальної юрисдикції. А це означає, що питома вага вирішених справ третейськими судами залишається бути не значною.

ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ТРЕТЕЙСЬКЕ СУДОЧИНСТВО

1. «Положення про третейський суд для вирішення господарських спорів між об'єднаннями, підприємствами, організаціями і установами», (затверджене постановою Державного арбітражу при Раді Міністрів СРСР від 30.12.1975 р. № 121, із змінами, внесеними згідно з постановами від 10.09.1987 р. № 17 та 28.06.1991 р. № 10).
2. «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР», Постанова ВРУ від 12.09.1991 р. № 1545-XII (Відомості Верховної Ради (ВВР) 1991, № 46, ст. 621).
3. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж», введений в дію Постановою ВРУ від 24.02.1994 р. № 4003-12, із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 15.05.2003 р., № 762-IV).
4. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР, (ВВР, 1998, № 13, ст. 52).
5. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р., (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, № 6, ст.56).
6. Закон України «Про третейські суди» від 11.05.04 № 1701-IV (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, № 35, ст.412).
7. Закон України «Про державну виконавчу службу», (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 36-37, ст.243).
8. Закон України «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999, № 24, ст.207).
9. Роз'яснення Вищого арбітражного суду України від 17.02.1997 р. № 02-5/57 «Арбітражним судам України Про виконання рішень третейських судів», із змінами, внесеними згідно з Роз'ясненнями Вищого арбітражного суду №02-5/618 від 06.11.2000 №02-5/467 від 18.04.2001 р., Роз'ясненням Вищого господарського суду №04-5/608 від 31.05.2002 р., Рекомендаціями Президії Вищого господарського суду №04-5/1429 від 18.11.2003 р.).
10. Роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 31.05.2002 р. № 04-5/608 « Про деякі питання практики розгляду справ за участю іноземних підприємств і організацій».

11. Інструкція про проведення виконавчих дій, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 15.12.1999 р. № 74/5.
12. Постанова Пленуму Верховного Суду України « Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» від 26.12.2003 р. № 14.
13. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення статті 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 14.10.1997 р., Справа № 016/1241-97 № 44-3.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням спільного підприємства «Мукачівський плодоовочевий консервний завод» про офіційне тлумачення положення пункту 10 статті 3 Закону України «Про виконавче провадження» (справа про виконання рішень третейських судів, Справа К 1-8/2004 24 лютого 2004 року № 3-рп/2004).
15. «Про затвердження зразка свідоцтва про реєстрацію постійно діючого третейського суду», наказ Мін'юсту України від 02.08.2004 р. № 75/5.
16. Лист Вищого арбітражного суду України від 05.03.1998 р. № 01-8/80 «Про Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні».
17. Лист Вищого арбітражного суду України від 14.10.1998 р. № 01-8/391 «Про деякі питання практики застосування окремих норм чинного законодавства».
18. Лист Вищого арбітражного суду України від 10.05.2000 р. № 01-8/204 « Про деякі питання практики застосування у вирішенні спорів окремих норм чинного законодавства».
19. «Про затвердження форми реєстру постійно діючих третейських судів», наказ Мін'юсту України від 10.09.2004 р. № 104/5.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ТА ІНШИХ ДЖЕРЕЛ З ПИТАНЬ ТРЕТЕЙСЬКОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

1. Бежевец О. Тенденції енергетичного права в Україні (погляд очима юриста) Для журналу «энергетическая политика Украины» http://www.arca.com.ua/25/rus/article_body/300/visible-type/1/index.html?PHPSESSID=4cdb87a712eab28763f2c134c1c5711d
2. Бойко В. Відтепер судовий захист ваших прав у надійних руках / <http://personal.in.ua/article.php?ida=13>
3. Братківський К., Іванченко О. Правовий статус третейських судів в Україні / <http://www.justinian.com.ua/narticle.php?id=1461>
4. Голодницький Э. Украинские третейские суды «в законе» / <http://www.yurpractika.com/article.php?id=10003559>
5. Данилін Є. Вирішення спорів третейським судом в аграрній сфері: практика й перспективи / <http://www.arbitrationchamber.org.ua/021.htm>
6. Данилін Є. Деякі проблеми діяльності третейських судів в Україні / <http://www.justinian.com.ua/narticle.php?id=1760>
7. Євтеєва О. Третейські суди: крок за кроком // Право України. — 2005. — № 3.
8. Закон України про третейські суди // Офіційний вісник України. - 2004. - №23: Прийн. 11 травня 2004 р. №1701-IV - Ст.1540.
9. Захарченко Т. Створено Третейський суд при Торгово-промисловій палаті України //Право України. -2004. - №12. - С.5-7.
10. Иващенко С. Третейская палата: лед тронулся! / <http://www.arbitrationchamber.org.ua/025.htm>
11. Козлов С. Третейська автокефальність – європейський правовий унікум / <http://www.arbitrationchamber.org.ua/022.htm>
12. Козлов С. Третейське самоврядування: шляхом випробувань / <http://www.arbitrationchamber.org.ua/023.htm>
13. Конституційний Суд У справі за конституційним зверненням... про офіційне тлумачення положення пункту 10 статті 3 Закону України «Про виконавче провадження» (справа про виконання рішень третейських судів) // Офіційний вісник України. - 2004. - №9. : Рішення Конституційного Суду України від 24 лютого 2004р. - Ст.536.
14. Костенецкий А. Третейские судьи — кто они? / <http://www.yurpractika.com/article.php?id=10004226>

- Куфтирєв П. В. Третейські суди — реалія правової системи України // Юридичний вісник України. — 2004. — № 50.
15. Михальський Ю. Роль органів судейського самоуправління / <http://www.arbitrationchamber.org.ua/026.htm>
 16. Михальський Ю. Третейське самоврядування: право чи необхідність? / <http://www.arbitrationchamber.org.ua/024.htm>
 17. Третейські суди в Україні. / Ю.А.Михальський — К.: ВГО «СТСУ», 2004. — 174 с.
 18. Омельченко А. В. «Нова демократична форма вирішення цивільно-правових спорів» // Газета Всеукраїнської спілки юристів «Право». — 2005. — № 1(5).
 19. Орлюк Елена Оплата услуг судей / <http://www.yurpractika.com/article.php?id=10004227>
 20. Рилик М. Інститут третейських судів: кращий варіант вирішення конфліктів із партнерами / <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=5&d=221>
 21. Притика Ю.Д. Закон України «Про третейські суди»: Науково-практичний коментар. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. - 200 с.
 22. Притика Ю. Підвідомчість справ третейському судові //Право України. -2004. - №7. - С.51-54.
 23. Притика Ю. Проблеми виконання рішень третейського суду / <http://www.justinian.com.ua/narticle.php?id=1467>
 24. Притика Ю. Система принципів третейського розгляду //Право України. -2004. - №1. - С.11-17.
 25. Притика Ю.Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин в третейському суді : Автореф. дис. ... док. юрид. наук (12.00.03) // Київський нац. ун-т ім.Т.Шевченка. - Київ: 2006 р.- 33с.
 25. Про затвердження зразка свідоцтва про реєстрацію постійно діючого третейського суду //Офіційний вісник України. -2004. - №31: Наказ Мін'юсту України від 2 серпня 2004р - Ст.2085.
 26. Про затвердження форми реєстру постійно діючих третейських судів //Офіційний вісник України. - 2004. - №37.: Наказ Мін'юсту України від 10 вересня 2004р - Ст.2456.
 27. Рилик М. Інститут третейських судів: кращий варіант вирішення конфліктів із партнерами/ <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=5&d=221>

28. Самохвалов В.П. Державний контроль за діяльністю постійно діючих третейських судів в Україні / <http://www.arbitrationchamber.org.ua/015.htm>
29. Самохвалов В.П. Третейське самоврядування / <http://www.arbitrationchamber.org.ua/016.htm>
30. Субота Н. Условия эффективности рассмотрения споров третейскими судами / <http://www.yurpraktika.com/article.php?id=10004243>
31. Тимошенко А. Третейским судьям — собственный орган / <http://www.arbitrationchamber.org.ua/027.htm>
32. Третейские ограничения / http://www.icp.org.ua/ukr/about/zmi/2006/03/29/agentstvo_iats_liga_298.html
33. Юлдашев С. Третейський розгляд комерційних спорів // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - №10. - С.26-28.
34. Інтерв'ю заступника Голови Вищого господарського суду України А.Й. Осетинського газеті «Юридичний вісник України» від 24 лютого 2006 року // http://www.arbitr.gov.ua/news.php?sub_section=1&news_id=63

ДОДАТОК 5

**ПЕРЕЛІК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ,
ЩО РЕГУЛЮЮТЬ СУДОЧИНСТВО
В УКРАЇНІ**

1. Конституція України від 26 липня 1996 р. №254 к/96-ВР//ОВУВВР України.–К.:1.В.А., 1996.-52с.
2. Закон України «Про судоустрій» від 7 січня 2002 р.//ВВР України-2002.-№10.-С.441.
3. Закон України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 р.//ВВР.-1993.-№8; 1994.-№22.
4. Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про статус суддів» від 21 червня 2001 р.//ВВР України.-2002.-№33.
5. Закон України «Про органи суддівського самоврядування»//ВВР України.- 1994.-№ 22.
6. Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про органи суддівського самоврядування» від 21 червня 2001 р.// ВВР України.-2001.-№ 33.
7. Закон України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України». //ВВР України.-1994.-№22.
8. Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України» від 21 червня 2001 р.// ВВР України-2002.- №27-28.
9. Закон України «Про Конституційний суд України» від 16 жовтня 1996 р. №422/96-ВР //ВВР України.-1997.-№49.
10. Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р.// ВВР України.-1991.-№ 53; 1993.- №22; 1995.-№ 11.
11. Закон України «Про прокуратуру» від 12 липня 2001 р.// ВВР України-2001 – 40.
12. Закон України «Про міліцію» (зі змінами) //ВВР України - 1991.- №4; Харків:Арсис,2000.-32 с.
13. Закон України «Про внесення змін в Закони України «Про міліцію», «Про попереднє ув'язнення», «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 21 червня 2001 р. // ВВР України – 2001.- №40.

14. Закон України «Про службу безпеки» від 25 березня 1992 р. // ВВР України. – 1992. - №27.
15. Указ Президента України від 30 грудня 1997 р. «Про Положення про Міністерство юстиції України» // Офіційний вісник України. - №2.-С.14.
16. Закон України «Про державну виконавчу службу» від 31 грудня 1998 р. // ВВР України – 1999.- №8.
17. Закон України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 р. // ВВР України – 1999. - № 24.
18. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // ВВР України – 1992 .- № 22.
19. Закон України «Про нотаріат» // ВВР України 1993. – 22 с.
20. Указ Президента України № 248/99 від 12 березня 1999 р. про утворення Державного департаменту з питань виконання покарань // Офіційний вісник України – 1999. - № 12.
21. Закон України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 р. // ВВР України – 1993.-№ 9.
22. Закон України «Про Уповноваженого Верховної ради України з прав людини» від 13 листопада 1997 р. // ВВР України – 1998. - №20.
23. Указ Президента України «Про утворення Державної судової адміністрації» // Офіційний вісник України. – 2000.
24. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст. 144).
25. Господарсько-процесуальний Кодекс від 06.11.1991 р. № 1798-XII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, № 6, ст.56).
26. Цивільний кодекс України від 16.01. 2003 р. № 435-IV (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356)
27. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст.492)
28. Кодекс адміністративного судочинства від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Урядовий кур'єр від 17.08.2005 - № 153, (№№ 153-154)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сірий М.І. Судова система//Юридична енциклопедія: в 6 т./Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін.-К.: «Українська енциклопедія». - т.5: П-С.-2003. - С. 703.
2. Конституційне право України. За ред. проф. Погорілка В.Ф. К. Наукова думка. 1999. - С. 577-578.
3. Бурчак Ф.Г. Конституция Украины. Вводная статья//Конституции государств Европы. Под общ. ред. Окунькова Л.А. М. Изд. НОРМА в 3 т. Т. 3. - С. 307.
4. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: Підручник. К. Юрінком Інтер. 2002. - С. 453.
5. Адміністративна юстиція: європейський досвід та пропозиції для України. Під ред. В.Шишкіна. К. Факт. 2003. - С. 25-26.
6. Футей Богдан. Становлення правової держави: Україна 1991-2001 рр. К. 2001. - С. 117.
7. Конституции государств-участников СНГ. Под ред. Окунькова Л.А. и др. М. Изд. Норма-Инфа. 1999. - С. 360.
8. Маклаков В.В. Конституционное право: Словарь. М., Юрист. 2001. - С. 484.
9. Большой юридический словарь. Под ред. А.Я.Сухарева, В.Д.Зорькина, В.Е.Круткин. - М.: ИНФРА-М, 1997. - С. 672.
10. Тихомирова Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. Под ред. Тихомирова М.Ю.- М., 1997.- С.435.
11. Окрема думка В. Скоморохи на Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 3 частини другої статті 18, статей 32, 33, 34, 35, 36, 37, підпункту 5 пункту 3 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій України» (справа про Касаційний суд України) № 20-рп від 11.12.2003
12. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки 1997-2001. К. 2001. - С. 469.
13. Гель А.П. Судові та правоохоронні органи України: Навчальний посібник/ А.П.Гель, Г.С.Семаков, С.П.Кондракова.- К.:МАУП, 2004.- 272 с.
14. Тимченко С.М. Судові та правоохоронні органи України.- К.: «Центр навчальної літератури», 2004.- 304 с.
15. Фіолевський Д.П. Судова влада і правоохоронна система в Україні: Навч. посібник для вузів/ Д.П. Фіолевський. - К.: Кондор, 2006. - 322 с.

16. Братківський К., Іванченко О. Правовий статус третейських судів в Україні / <http://www.justinian.com.ua/particle.php?id=1461>
17. Марченко Н., Олофінська Н. Порядок утворення третейських судів // <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1853>
18. Порядок створення та реєстрації третейського суду // <http://lex.co.ua/modules.php?name=Pages&pa=showpage&pid=85>
19. Притика Ю.Д. Закон України «Про третейські суди»: Науково-практичний коментар. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 200 с.
20. Про затвердження зразка свідоцтва про реєстрацію постійно діючого третейського суду // Офіційний вісник України. -2004. - №31.: Наказ Мін'юсту України від 2 серпня 2004 р. № 75/5 - Ст. 2085.
21. Про затвердження форми реєстру постійно діючих третейських судів // Офіційний вісник України. -2004. - №37.: Наказ Мін'юсту України від 10 вересня 2004 р. № 104/5 - Ст. 2456.
22. Притика Ю. Підвідомчість справ третейському судові // Право України. -2004. - №7. - С.51-54.
23. Притика Ю. Система принципів третейського розгляду // Право України. -2004. - №1. - С.11-17.
24. Куфтирев П. В. Третейські суди – реалія правової системи України//Юридичний вісник України.—2004.—№50.
25. Бойко В. Відтепер судовий захист ваших прав у надійних руках / <http://personal.in.ua/article.php?id=13>
26. Сибільова Н. В. Порядок організації та діяльність судової влади /<http://www.judges.org.ua/seminar2-2.htm>
27. <http://www.princip.com.ua/?pid=204>

ОПИС ПРОЕКТУ

«ПОКРАЩЕННЯ ДОСТУПУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ДО ПРАВОСУДДЯ»

Мета проекту: покращення доступу сільського населення до правосуддя шляхом:

1. просвіти жителів сільських районів у 4-х пілотних областях щодо можливостей вирішення конфліктних ситуацій цивільно-правового та публічно-правового характеру в судовому порядку;

2. забезпечення належних організаційно-правових умов для створення та роботи третейських судів, інституту мирових суддів в обраних сільських районах.

Завдання проекту:

1. Здійснити огляд чинного українського законодавства, що регулює доступ громадян до правових механізмів вирішення публічно-правових та цивільно-правових спорів, виявити в ході проведення громадських обговорень в регіонах найбільш гострі проблеми в застосуванні такого законодавства на практиці, підготувати пропозиції щодо вдосконалення законодавства за результатами обговорення та подати їх до Парламенту.

2. Відібрати 4 сільських райони для участі у проекті. Провести у відібраних районах дослідження практики застосування сільським населенням судових процедур при вирішенні локальних цивільно-правових, публічно-правових спорів. Розробити за результатами дослідження план надання тренінгової, консультативної та методичної допомоги сільським громадам.

3. Підвищити обізнаність та готовність мешканців 4 відібраних сільських районів щодо застосування судового та інших правових механізмів при вирішенні публічно-правових та цивільно-правових спорів, про особливий порядок вирішення адміністративно-правових спорів судами та іншими уповноваженими на те державними органами у ході проведення тренінгів та семінарів.

4. Надати методичну та консультативну допомогу сільським територіальним громадам у відібраних 4-х районах у створенні третейських судів та інституту мирових суддів через видання спеціальних посібників, надання консультацій органам місцевої влади та неурядовим організаціям.

5. Забезпечити прозору звітність та поширення інформації про результати та уроки проекту серед усіх зацікавлених груп населення України.

Складові проекту:

Під час здійснення проекту передбачається:

– розробка законопроекту щодо внесення змін до чинного законодавства, що регулює доступ громадян до правових механізмів вирі-

шення публічно-правових та цивільно-правових спорів на підставі аналізу чинного законодавства та результатів круглих столів;

- проведення серії тренінгів для представників НУО, активістів громад, старшокласників сільських шкіл спрямованих на підвищення обізнаності громадян щодо процедур судового та позасудового вирішення цивільно-правових та публічно-правових спорів; проведення семінарів з питань розвитку інституцій третейського суду та мирового судді для представників місцевих органів влади, НУО, голів сільських рад, інших посадових осіб;

- проведення конкурсів на кращу інформаційну кампанію щодо підвищення обізнаності населення про правові механізми захисту своїх прав у 4-х обраних сільських районах, надання допомоги в їх впровадженні та оцінці результатів;

- створення чотирьох інформаційно-консультативних пунктів для надання допомоги сільським громадам у розвитку інституцій третейського суду та мирового судді та інших недержавних форм вирішення спорів;

- видання інформаційно-методичних посібників та довідників для громадян та посадових осіб.

Очікуванні результати:

- покращення доступу сільських мешканців до правових механізмів вирішення публічно-правових та цивільно-правових спорів;

- збільшення кількості громадських активістів, що зможуть забезпечити підтримку і сприяння у впровадженні механізмів вирішення публічно-правових та цивільно-правових спорів;

- громадяни зможуть застосовувати механізм захисту прав і удосконалять свої уміння в застосуванні цих механізмів у повсякденному житті;

- місцева влада і місцеві неурядові організації будуть спроможні розвинути систему третейських судів та інституту мирових суддів на рівні сільських районів і підтримувати їх у майбутньому.

Організації - виконавці проекту:

Міжнародний благодійний фонд «Творчий центр Каунтерпарт» (ТЦК) – українська неурядова незалежна організація.

Мета діяльності ТЦК – сприяння розвитку громадських ініціатив спрямованих на розбудову та зміцнення громадянського суспільства в Україні через творчу розробку і реалізацію благодійних програм та через підтримку громадських організацій, органів місцевого самоврядування і ініціативних груп та задоволення їх потреб.

ТЦК надає інформаційні та консультативні послуги, проводить тренінги та семінари; дослідження, оцінку проектів і організацій; готує та публікує інформацію, яка стосується громадянського суспільства; сприяє представленню, лобюванню та захисту інтересів громадянського суспільства.

Поштова адреса:

проспект Бажана, 30, кв. 8, 02140, Київ, Україна

Творчий центр Каунтерпарт

Тел.: (38 044) 574-6411; Факс: (38 044) 574-6413

Веб-сайт: www.ccc.kev.ua

Інститут громадянського суспільства – громадська організація, метою діяльності якої є підтримка процесу становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні: різноманітних інтелектуальних ініціатив, соціально-політичних, соціально-культурних, дослідницьких, інформаційних, та освітніх проектів і програм, спрямованих на популяризацію та впровадження в Україні засад громадянського суспільства; недержавних некомерційних організацій, громадських організацій та окремих громадян, що поділяють та реалізують цілі та завдання Інституту.

Сфери діяльності – правові дослідження та просвіта; політологічні та економічні дослідження; місцеве самоврядування та тренінги для депутатів усіх рівнів, видавнича діяльність.

Поштова адреса:

б-р Дружби народів 22, к. 21, 01103, Київ, Україна

Інститут громадянського суспільства

Тел./факс: (38 044) 529-73-94

Веб-сайт www.csi.org.ua

Команда проекту:

Володимир Купрій

Директор проекту
проспект Бажана 30, кв. 8
02140 Київ, Україна
тел.: (38 044) 574 6411
факс: (38 044) 574 6413
e-mail: kupriy@ccc.kiev.ua

Олена Бондар

Менеджер тренінгової програми
проспект Бажана 30, кв. 8
02140 Київ, Україна
тел.: (38 044) 574 6411
факс: (38 044) 574 6413
e-mail: bondar@ccc.kiev.ua

Марія Ткачук

Регіональний менеджер
бульвар Дружби народів 22, кв. 21
01103 Київ, Україна
Тел./факс: (38 044) 529 7394
e-mail: mary@csi.org.ua

Ганна Васькевич

Фінансовий менеджер
проспект Бажана 30, кв. 8
02140 Київ, Україна
тел.: (38 044) 574 6411
факс: (38 044) 574 6413
e-mail: vaskevich@ccc.kiev.ua

Інформаційно-аналітичне видання

Упорядники:

Врублевський Олександр Станіславович

Ткачук Анатолій Федорович

Підписано до друку 19.10.2006 р., Формат 60x84/8, Папір офсетний,

Ум. друк. арк. 3,95 Тираж 500 прим. Зам № 78

ТОВ „ІКЦ Легальний статус“, 01103, м. Київ,

бул. Дружби народів 22 к. 21.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої діяльності до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК 726 від 18.12.2001 р.